

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังต่อไปนี้

1. ความหมายการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน
2. ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ
3. หลักการและแนวคิดในการบริหารงานวิชาการ
4. กระบวนการบริหารงานวิชาการ
5. ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน
6. การบริหารงานวิชาการตามกรอบของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546
 - 6.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
 - 6.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 6.3 การวัดผลและประเมินผล
 - 6.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
 - 6.5 การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
 - 6.6 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
 - 6.7 การนิเทศการศึกษา
 - 6.8 การแนะแนวการศึกษา
 - 6.9 การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
 - 6.10 การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน
 - 6.11 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
 - 6.12. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความหมายการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน

การบริหารงานโรงเรียนมีหลายอย่าง แต่การบริหารงานที่เป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียนคือ การบริหารงานวิชาการ เนื่องจากเป็นงานที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบพัฒนาคุณภาพของนักเรียน

จากการศึกษาพบว่า มีผู้ให้ความหมายของงานวิชาการไว้หลายแนวคิด ดังนี้
ชลิต พุทธิรักษา (2531 : 2) ได้ให้ความหมายของงานวิชาการว่า
งานวิชาการ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเรื่องหลักสูตรการจัด โปรแกรมการเรียนการสอน การจัดโครงการสอน การเตรียมการสอน สื่อการเรียนการสอน วิธีสอน การจัดบุคลากรเข้าสอน ตลอดจนการนิเทศการศึกษาและการประเมินผล

กิตติมา ปรีดีคิดถ (2532 :47-48) ได้ให้ความหมาย การบริหารงานวิชาการ ว่า
หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะหน้าที่ของสถานศึกษาหรือโรงเรียนทุกแห่ง คือการให้ความรู้ในด้านวิชาการแก่ผู้เรียน มีผู้บริหารหรือครูใหญ่เป็นผู้นำวิชาการ มีการทำงานกับครูให้คำแนะนำและประสานงานให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

อำภา บุญช่วย (2537 : 2) กล่าวถึงงานบริหารวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน ผู้ศึกษาต้องใช้ความพยายาม และความสามารถเป็นอย่างมากในการนำคณะครูและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

วีระ บำรุงรักษ์ (2538 : 20) กล่าวถึงความหมายงานวิชาการว่า หมายถึง งานที่เกี่ยวกับความรู้ได้แก่

1. การผลิตความรู้ (Knowledge Production) คือ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยกระบวนการที่มีระบบและมีระเบียบเป็นวิธีที่เชื่อถือได้ เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่

2. การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Dissemination) คือ การนำความรู้ไปสู่สังคมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การเรียนการสอน การบอกกล่าวและการสนทนาปราศรัยในกระบวนการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาไม่เป็นทางการ ในการเผยแพร่ความรู้ย่อมต้องอาศัยสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อพื้นบ้าน และ

สื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ

กมล ศิริพรรณ (2539 : 5) ได้ให้ความหมายของงานวิชาการว่า หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียน การสอน ให้ส่งผลต่อการเรียนของนักเรียนได้ดี

จากความหมายที่มีผู้ให้ไว้ทั้งหมดพอสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการใน โรงเรียนหมายถึง การบริหารงานที่เกี่ยวกับ หลักสูตร การเรียนการสอน การจัดบรรยากาศ การเรียนการสอน การจัดอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน การปรับปรุงการเรียน การสอน ตลอดจนการวัดผลและการประเมินผลการเรียน ให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ สูงสุดต่อผู้เรียน .

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการนับว่าเป็นงานที่สำคัญของโรงเรียน จุดมุ่งหมายของงานวิชาการนั้นอยู่ที่ การสร้างนักเรียนให้มีความรู้ มีคุณภาพสามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นักการศึกษาหลายท่าน ดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

กิติมา ปรีดีติติก (2532 : 48) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการพอสรุปได้ ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักของโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็ประเภทใด มาตรฐานหรือคุณภาพ มักจะ ได้รับพิจารณาจากผลงานวิชาการเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้บริหาร โรงเรียนจึงจำเป็นต้องให้ความ สนใจงานด้านวิชาการเป็นพิเศษ โดยวางแผนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตลอดจนติดตามและประเมินผลเพื่อทำการปรับปรุงเป็นระยะ ๆ

บุญเลิศ แสนศักดิ์ (2535 : 34) ได้สรุปไว้ว่า งานทุกชนิดของโรงเรียนซึ่งได้แก่ งานวิชาการ งานธุรการ งานปกครอง งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรืองานอื่น ใดก็ตามเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป งานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นงาน หลักและงานหัวใจของโรงเรียนส่วนงานอื่นเป็นงานสนับสนุนให้งานวิชาการมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 18) ระบุว่า งานที่ ผู้บริหาร โรงเรียนต้องดำเนินการในโรงเรียนมีอยู่ 6 งาน ซึ่งงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญที่สุด ส่วนงานอื่นเป็นงานที่สนับสนุนในการดำเนินงานวิชาการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยโรงเรียน สามารถพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของ หลักสูตรได้

อำนาจ บุญช่วย (2537 : 1) กล่าวไว้ว่า โดยทั่วไปภารกิจหรืองานในสถานศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนมักจะแยกเป็น 6 งาน ในบางสถานศึกษาจะแยกย่อยมากหรือน้อยกว่านี้ก็ขึ้นอยู่กับปริมาณของนักเรียนนักศึกษาต่างๆ แต่ไม่มีสถานศึกษาหรือโรงเรียนใดไม่ได้จัดให้มีงานด้านวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญหรือเรียกได้ว่าเป็นงานหลักของสถานศึกษาหรือโรงเรียน ส่วนงานด้านบุคลากร ธุรการ กิจการนักเรียน และงานอื่น ๆ เป็นงานที่มาสสนับสนุนงานวิชาการให้มีคุณภาพ ดังนั้น งานวิชาการจึงมิใช่เพียงให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเก่งเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงการดำรงชีวิตให้สังคมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข งานวิชาการยังเน้นการออกไปประกอบอาชีพได้และเป็นงานที่รับผิดชอบต่อคุณภาพของพลเมืองที่จะออกไปช่วยพัฒนาประเทศในอนาคตได้

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 34) กล่าวไว้เช่นกันว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ มาตรฐาน คุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัด เมื่อการบริหารงานวิชาการประสบความสำเร็จ

จากแนวคิดของบุคคลดังกล่าวพอสรุปได้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักในการจัดการศึกษาทุกระดับและมีความสำคัญที่สุดของสถานศึกษา เพราะคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการเป็นสำคัญ บุคลากรทุกฝ่ายในสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในการดำเนินงานจัดการศึกษา เพราะงานวิชาการจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีคุณธรรมและจริยธรรมตามอุดมการณ์ของหลักสูตร และคุณภาพทางการศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลัก

หลักการและแนวคิดในการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นหัวใจของโรงเรียนหรือสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ต้องมีหลักการในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ แม้งานวิชาการจะมีขอบข่ายกว้าง ควรยึดหลักการสำคัญที่ควรนำไปปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการโดยสรุป ดังนี้ (กิติมา ปรีดีคิดถก. 2532 : 48-49)

1. จัดทำแผนงานวิชาการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือนโยบายหลัก
2. การบริหารงานวิชาการมุ่งความร่วมมือกันทำงาน
3. ควรจะกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติ
4. ควรส่งเสริมผู้ร่วมงานให้ปรับปรุงตนเองด้านวิชาการ

5. ริเริ่มสร้างสรรค์ในการปรับปรุงงานวิชาการ
6. ผู้บริหารควรใช้เทคนิคการส่งเสริมคนอื่นมากกว่าการสอนคนอื่น
7. มีการให้ขวัญ กำลังใจในการทำงาน
8. ควรมีคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการ
9. ให้ครูเข้าใจวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของการสอนทุกวิชาที่รับผิดชอบ
10. ติดตามและประเมินผลงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548:181) ได้กำหนดหลักการและแนวคิดในการบริหารงานวิชาการไว้ดังนี้

1. ชีดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
2. มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญสูงสุด
3. มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้
4. มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีดัชนีชี้วัดคุณภาพการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา
5. มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการจัดและพัฒนางานการศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 6-7) กล่าวว่า การบริหารงานมีหลักการบริหารคือ

1. หลักแห่งประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การได้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยไม่เพิ่มการลงทุน นั่นคือ นักเรียนนักศึกษาสามารถสำเร็จการศึกษาตามกำหนดของหลักสูตร โดยไม่ลาออกกลางคัน เรียนเกินเวลา และช้ากว่ากำหนด
2. หลักแห่งประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ผลผลิตได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ นั่นคือ นักเรียนนักศึกษามีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความสามารถ ทักษะ คุณภาพ และการจัดการ ได้

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ ถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ เพราะจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาก็คือ การจัดการศึกษา ดังนั้นคุณภาพและมาตรฐานของ สถานศึกษาจึงอยู่ที่งานด้านวิชาการ ซึ่งจะประกอบด้วย งานด้านหลักสูตรและการจัดการเรียน การสอน การจัดบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การจัดสิ่งส่งเสริมงานด้านวิชาการ รวมถึงงานด้านการวัด และประเมินผล ขั้นตอนการดำเนินงานด้านวิชาการ จะมีขั้นการวางแผนงานด้านวิชาการ ขั้น การจัดและดำเนินการ และขั้นส่งเสริมและติดตามผลด้านวิชาการ หลัก การบริหารงานวิชาการ คือ หลักแห่งประสิทธิภาพ หลักแห่งประสิทธิผลและหลักการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงาน

กระบวนการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการจะมีประสิทธิได้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจจะ รวมทั้งผู้ช่วยบริหารฝ่ายวิชาการด้วยก็ตาม ผู้บริหาร โรงเรียน ก็ควรจะเป็นผู้ที่ต้นตัวใน การบริหารงานวิชาการ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องงานวิชาการ เข้าใจความสำคัญของหลัก งานวิชาการ หลักสูตร วัตถุประสงค์กระบวนการในการบริหารงานวิชาการ เพื่อเป็นผู้นำให้ บุคลากรในโรงเรียนร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย การบริหารงานวิชาการจะมี ประสิทธิภาพจะต้องใช้กระบวนการบริหารสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนะกระบวนการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (อำภา บุญช่วย, 2537 : 10-14) ตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการของสถานศึกษา ในเรื่อง ต่อไปนี้

1. ข้อมูลต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น
 - 1.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 1.2 ขอบรวมแสดงผลการสอบรายปี
 - 1.3 สถิติการมาเรียนของนักเรียน
 - 1.4 จำนวนอัตราการศึกษาชั้น
 - 1.5 สื่อการเรียนการสอน
 - 1.6 การนิเทศภายใน
 - 1.7 การสอนซ่อมเสริม
 - 1.8 โครงการต่างๆ

2. ข้อมูล ข้อกำหนดที่ต้องยึดเป็นแนวทาง เช่น

2.1 หลักสูตร เอกสารหลักสูตร หนังสือแบบเรียน

2.2 ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย การประเมินผลการเรียน

2.3 นโยบายกระทรวง กรม หน่วยงานต้นสังกัด เป็นต้น ส่วนวิธีศึกษา

อาจทำได้โดยสำรวจ บันทึกราชการ ศึกษาวิจัย ใช้สื่อหรือเครื่องมือ เช่น เครื่องมือประเมินคุณภาพที่หน่วยงานจัดการศึกษา โดยการสัมมนา

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน

การวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ รอบคอบ มีขั้นตอน จะทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น ผู้บริหารต้องจัดให้มีการวางแผนงาน โดยปฏิบัติดังนี้

1. จัดทำแผนงานและ โครงการวิชาการประจำปี เพื่อให้การวางแผนงาน

สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และรับผิดชอบการปฏิบัติงานตั้งแต่ต้น เพื่อทุกคนจะได้มีความสำนึก ในความเป็นเจ้าของหน่วยงาน และจะได้ให้ความร่วมมือด้วยดี เมื่อกำหนดแผนงานเสร็จแล้วก็จัดทำ โครงการสนับสนุนแผนงาน วิชาการ ให้ครอบคลุมงานต่อไปนี้

1.1 การกำหนดเป้าหมายและวางแผนงานวิชาการ

1.2 จัดหาและส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนการสอน

1.3 การวางแผนการสอน

1.4 การจัดแบ่งกลุ่มนักเรียน

1.5 การนิเทศการสอน

1.6 ห้องสมุด

1.7 การวัดและประเมินผล

1.8 พัฒนาการสอนในกลุ่มประสบการณ์หรือแผนการเรียนต่าง ๆ

1.9 การสอนซ่อมเสริม

1.10 การใช้ทรัพยากร ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอน

1.11 รายงานผลการเรียน ฯลฯ เป็นต้น

โรงเรียนจะมีโครงการในแผนงานวิชาการมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณตลอดจนนโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโรงเรียน

2. การจัดปฏิทินปฏิบัติงาน ในรอบปีการศึกษาหนึ่งๆ มีกิจกรรมหลายอย่าง ที่โรงเรียนต้องปฏิบัติ การจัดให้ มีการปฏิบัติงานให้ชัดเจนว่าวันใด เดือนใด จะประกอบ กิจกรรมอะไรทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องเตือนความจำของผู้รับผิดชอบให้ ปฏิบัติงานให้เสร็จตามเวลา

3. การจัดทำแผนการสอน ผู้บริหาร โรงเรียนควรจะควบคุม ติดตาม การปฏิบัติการสอนของครู ให้เป็นไปตามเนื้อหาและกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในคู่มือและแผน การสอน

4. การจัดตารางสอน ผู้บริหาร โรงเรียนควรมอบให้ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการและ คณะทำงานเป็นผู้จัดทำตารางสอน โดยผู้บริหารคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ การจัดทำตารางสอน

5. การจัดครูเข้าสอน ผู้บริหาร โรงเรียนควรคำนึงถึงความต้องการและความ ถนัดของครู เช่น ครูสอน ป.1 ควรเป็นผู้ที่เข้าใจเด็กวัยนี้เป็นอย่างดี รู้ความต้องการและ ความสามารถของนักเรียน

6. การจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจใน การจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการตามแผน ในขั้นตอนนี้ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้อง ดำเนินการตามแผนงานวิชาการ ดังนี้

1. ตรวจสอบเตรียมการสอนหรือบันทึกการสอน
2. ให้ครูเข้าปฏิบัติการสอนตรงตามเวลา
3. ควบคุม กำกับ ติดตาม และนิเทศให้ครูดำเนินการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามแผนการสอนหรือคู่มือครู

4. ควบคุม ดูแล ให้ครูจัดสอนซ่อมเสริมนักเรียน
5. จัดครูเข้าสอนแทนในกรณีครูไม่มาปฏิบัติการสอน
6. สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน ให้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7. ควบคุม ติดตามให้ครูที่รับผิดชอบงานและ โครงการเป็นไปตาม ปฏิทิน ปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผล การประเมินผลงานวิชาการเป็นสิ่งจำเป็น เพราะ จะทำให้ทราบว่า การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ มากน้อยเพียงใด บรรลุ วัตถุประสงค์ที่วางไว้ หรือไม่ จะได้หาทางปรับปรุงให้ ดีขึ้นต่อไป

1. การประเมินผลการเรียนของนักเรียน มีแนวปฏิบัติ เช่น

- 1.1 จัดหาเครื่องมือประเมินผลทุกชนิด เพื่อให้ครูสะดวกในการใช้
- 1.2 ส่งเสริมให้ครูประเมินผลการเรียน เพื่อจะได้แนะนำ ช่วยเหลือ และให้การนิเทศในลักษณะต่าง ๆ

1.3 รับฟังปัญหาในการประเมินผลการเรียน เพื่อจะได้แนะนำ ช่วยเหลือ และให้การนิเทศในลักษณะต่าง ๆ

1.4 จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียน เพื่อให้ครูใช้สอนซ่อมเสริม

1.5 ประสานสัมพันธ์กับทางผู้ปกครองนักเรียน เพื่อรายงาน ความก้าวหน้าของนักเรียน และเพื่อหาทางร่วมมือกันพัฒนาเด็ก

1.6 ประเมินผลความก้าวหน้าทางวิชาการของโรงเรียนแล้วนำผลมา เปรียบเทียบกับปีก่อน เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นตลอดเวลา

2. การประเมินผลโครงการวิชาการของโรงเรียนมีแนวปฏิบัติเช่น

- 2.1 เป็นผู้ริเริ่มและส่งเสริมการจัดทำโครงการวิชาการของ โรงเรียน
- 2.2 พิจารณาและประเมินความสำคัญของ โครงการร่วมกับกับครู
- 2.3 ติดตามและช่วยเหลือการดำเนินการตามโครงการ
- 2.4 ให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานของ โครงการ
- 2.5 เป็นผู้ประเมินหรือแต่งตั้งคณะทำงานประเมินผลโครงการ
- 2.6 เป็นผู้ตรวจสอบและตัดสินใจในการปรับปรุงการปฏิบัติงานหรือ จัดทำโครงการต่อเนื่อง

3. การประเมินผลการปฏิบัติงานของครู มีแนวปฏิบัติ เช่น

- 3.1 สังเกตพฤติกรรมการสอนครู
- 3.2 ตรวจสอบการปฏิบัติงานของครู โดยวิธีการต่าง เช่น สังเกต ความก้าวหน้าของเด็ก ตรวจสอบจากผลงานของเด็ก

3.3 รับฟังข้อมูลจากผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของครู

3.4 จัดประชุมประเมินผลงานของครู

3.5 สรุปผลการประเมินการทำงานโครงการวิชาการที่ได้รับ มอบหมาย

3.6 ทำการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน

มิลเลอร์ (Miller. 1965 : 175) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการว่า งานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียนและที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การจัดโปรแกรมการเรียน การสอน และการปฏิบัติตามโปรแกรมที่วางไว้ รวมทั้งการวัดผลเพื่อประเมินคุณภาพการเรียน ของนักเรียนและการสอนของครู ตลอดจนการบริหารเกี่ยวกับงานสอน เพื่อให้การเรียน การสอนดำเนินไปด้วยดี เป็นหน้าที่โดยตรงของโรงเรียนที่ละเลยไม่ได้

การบริหารงานวิชาการเป็นหลัก หรืองานที่สำคัญที่สุดของโรงเรียน เพราะเป็นงาน ที่แสดงถึงคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนโดยตรง เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การศึกษา การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546 : 3) ซึ่ง ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ มีดังต่อไปนี้

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ ดังนี้

1.1 การวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีรายละเอียดของงานดังนี้

1.1.1 แผนปฏิบัติงานวิชาการ ได้แก่ การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดปฏิทินการศึกษา ความรับผิดชอบงานตามภาระหน้าที่ การจัดชั้นตอนและเวลาใน การทำงาน

1.1.2 โครงการสอน เป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอน ตามหลักสูตร

1.1.3 บันทึกการสอน เป็นการแสดงรายละเอียดของการกำหนดเนื้อหา ที่จะสอน ในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวันหรือสัปดาห์ โดยการวางแผนไว้ล่วงหน้า และขีด โครงการสอนเป็นหลัก

1.2 การวางแผนงานวิชาการในสถานศึกษามีกระบวนการ เช่นเดียวกับ การวางแผนงานอื่น ๆ แมสซี และดักลาส (Joseph L. Massie and John Douglas. 1981 ; อ้างถึงใน ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546 : 99) ได้กำหนดไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1.2.1 การกำหนดเป้าหมาย (Identify goal) ของการทำงานของ สถานศึกษา ซึ่งมีผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ เป็นผู้บริหารและ ผู้ช่วยผู้บริหารฝ่าย ต่าง ๆ รวมทั้งคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา เป็นผู้กำหนดเป้าหมายของการทำงาน เช่น การวางแผนการรับนักเรียนนักศึกษา การปรับปรุงการเรียนการสอน การกำหนดเป้าหมาย หากสามารถรวมความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษา

1.2.2 การค้นหาโอกาสและการพิจารณาถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้น (Search for Opportunity and Considers Obstacles) เป็นการหาแนวทางที่จะช่วยให้แผนที่วางไว้สามารถนำไปปฏิบัติได้ นั่นคือ การมีข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เช่น การวางแผนรับนักเรียนนักศึกษา ข้อมูลจากปีก่อน ๆ จากจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา จากสภาพของตลาดแรงงาน สภาพเศรษฐกิจ จะคาดคะเนจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่จะมาสมัครสอบได้ สามารถจัดเตรียมแนวดำเนินการสอบให้เป็นที่เรียบร้อยได้และแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้

1.2.3 การแปลโอกาสให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ (Translate Opportunities into Available Courses of Action) เป็นการนำเอาแผนที่มืออยู่ไปใช้อย่างมีเหตุผล เช่น งบประมาณที่เพียงพอ การจัดบุคคลที่เหมาะสม และต้องมีความสามารถในการพยากรณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่

1.2.4 การเลือกแนวทางที่ดีที่สุดและการกำหนดจุดมุ่งหมาย (Select Best Course and Set Objectives) เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะของงาน แบ่งงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบเพื่อให้รู้ว่า จะทำอะไร เช่น ครูแต่ละคนจะสอนวิชาอะไรมีจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมอะไรบ้าง จะเลือกวิธีสอนและประเมินผลอย่างไร ทำให้การทำงานมีความสะดวก และคล่องตัวขึ้น

1.2.5 การตรวจสอบแบบการทบทวน (Review and Revise) เป็นการตรวจสอบ และประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผน

สรุปได้ว่า การวางแผนวิชาการเป็นขั้นตอนที่จะต้องดำเนินการก่อนที่จะปฏิบัติ โดยจะต้องวางระบบงานวิชาการ งบประมาณ เตรียมอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร จัดทำเป็นเอกสาร ระเบียบ แนวปฏิบัติ โครงการ และปฏิทิน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติรับทราบและเข้าปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม

2. การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี และสามารถปฏิบัติได้จึงต้องมีการจัดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนี้

2.1 การจัดตารางสอน เป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ตลอดจนผู้เรียนในแต่ละวิชา ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 คำโครงของหลักสูตร การแบ่งหมวดวิชา วิชาเลือก วิชาบังคับ วิชาเลือก แต่ละวิชาต้องใช้ห้องเรียนและอุปกรณ์ อัตราเวลาเรียนของแต่ละกลุ่มประสบการณ์

2.1.2 จำนวนห้องเรียนหรือกลุ่มนักเรียนที่จะต้องใช้ตารางสอนร่วมกัน

2.1.3 ระยะเวลาหรือคาบชั่วโมงในการสอน แบ่งเป็นก็คาบ คาบละกี่นาที่ ในหนึ่งวันจะจัดได้กี่คาบ

2.1.4 จำนวนห้องเรียนและห้องปฏิบัติการต่าง ๆ

2.1.5 จำนวนครูที่จะรับผิดชอบสอนทั้งหมด

2.1.6 วิทยากรพิเศษ และความสะดวกในการมาสอน

2.1.7 ภาระงานของครูแต่ละคน

2.2 การจัดชั้นเรียน ฝ่ายวิชาการต้องประสานกับฝ่ายอาคารสถานที่ รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในห้องเรียน มีลักษณะการจัดชั้นเรียน ดังนี้

2.2.1 จัดกลุ่มตามความรู้ความสามารถของนักเรียน โดยพิจารณาจากผลการเรียนของนักเรียน คือ จัดเป็นกลุ่มคะแนนสูงและต่ำ จากคะแนนแต่ละวิชา หรือคะแนนเฉลี่ยทุกวิชาก็ได้

2.2.2 การจัดกลุ่มตามรายชื่อเรียงตามลำดับตัวอักษรของชื่อนักเรียน โดยไม่คำนึงถึงความสามารถของนักเรียน

2.2.3 จัดตามวิชาที่เป็นความสามารถของนักเรียน เช่น มีความสามารถด้านกีฬา มีความสามารถด้านดนตรี เป็นต้น

2.2.4 จัดแบบผสมผสาน คือ มีการสับเปลี่ยนกลุ่มเรียนในบางโอกาส

2.3 การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนต้องพิจารณาถึงความพร้อมของสถานศึกษาและความพร้อมของบุคลากร รวมถึงการเชิญวิทยากรภายนอกมาช่วยสอน ควรจะมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

2.3.1 สืบหาความพร้อมของบุคลากรครูอาจารย์ เช่น วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ ความถนัดและความชำนาญพิเศษ

2.3.2 สืบหาภาระงานของครูอาจารย์ เช่น งานสนับสนุนการเรียนการสอนที่ได้รับมอบหมาย

2.3.3 จัดครูเข้าสอนตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ ความถนัด ความชำนาญ และภาระงานสนับสนุนการเรียนการสอนที่ได้รับมอบหมาย

2.3.4 จัดครูเข้าสอนแทนเมื่อมีครูไม่มาสอน

2.4 การจัดแบบเรียน โดยปรกติสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จะใช้แบบเรียนที่กระทรวงกำหนด นอกจากนั้นครูอาจารย์ใช้หนังสืออื่นเป็นหนังสือประกอบหรือจากเอกสารที่ครูเตรียมเอง เนื้อหาบางอย่างครูอาจกำหนดให้นักเรียนไปค้นคว้าจาก

ห้องสมุด และนำมาอภิปรายหรือจัดทำเป็นรายงาน เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้กว้างขวาง ซึ่งควรจะได้รับ การสนับสนุนจากฝ่ายบริหารของสถานศึกษา โดยสามารถกระทำได้อดังนี้

2.4.1 จัดตำราเรียนและแบบเรียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาต่าง ๆ เก็บไว้ในห้องสมุดของโรงเรียน เพื่อให้สะดวกกับการจัดการเรียนการสอน

2.4.2 ให้ครูอาจารย์ได้จัดทำโครงการสอน หรือแผนการสอนโดยการกำหนดหนังสืออ่านประกอบให้กับนักเรียน

2.5 การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะการเรียนการสอนเป็นหัวใจของงานวิชาการ เป็นการช่วยพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวทันวิทยาการ เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ความก้าวหน้าของสังคมธุรกิจอุตสาหกรรม โรงเรียนสามารถปรับปรุงตามแนวปฏิบัติต่อไปนี้

2.5.1 การจัดโครงการอาหารกลางวัน ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อช่วยให้เด็กนักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวัน และได้รับสารอาหารครบตามหลักโภชนาการ

2.5.2 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ มีการประสานงานกับสถานประกอบการในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาด้านวิชาชีพ

2.5.3 การติดตามตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอน โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาหลักในการพัฒนานักเรียน ให้สามารถศึกษาในระดับที่สูงขึ้นได้เป็นอย่างดี

2.5.4 การดำเนินการอบรมและส่งเสริมนักเรียนด้านความประพฤติระเบียบวินัย ความรับผิดชอบในค่านิยมพื้นฐาน ตลอดจนการปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย

2.5.5 การให้มีการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน เพื่อให้ นักเรียนตระหนักในความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมของตนเอง

2.5.6 จัดให้มีการวิจัย เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน

2.6 การสอนซ่อมเสริม เป็นการสอนกรณีพิเศษ นอกเหนือจากการเรียนการสอนตามปกติ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียน และส่งเสริมนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ การสอนซ่อมเสริมแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

2.6.1 การสอนซ่อมเสริมก่อนการเรียนการสอน เป็นการสอนเพื่อปรับความรู้พื้นฐานของนักเรียน ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ควรทำการสอนในช่วงเปิดภาคเรียนใหม่ ๆ

2.6.2 การสอนซ่อมเสริมในระหว่างการเรียนการสอนในบทเรียน หมายถึง การใช้ช่วงเวลาว่างทำการสอนซ่อมเสริมให้นักเรียนที่มีข้อบกพร่อง ไม่เข้าใจบทเรียน เพื่อเสริมให้นักเรียนเรียนเนื้อหาที่ต่อเนื่องไปได้อย่างเหมาะสม

2.6.3 การสอนซ่อมเสริมรายวิชาเพื่อสอบแก้ตัว หลังจากมีการวัดผลประเมินผล พบว่ามีนักเรียนไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อเป็นประโยชน์ในการสอบแก้ตัวของนักเรียน

สรุปได้ว่า การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการบริหารที่เกี่ยวกับ การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การปรับปรุงการเรียนการสอน และการสอนซ่อมเสริม

3. การจัดการบริหารเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การส่งเสริมการจัดหลักสูตร โปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพได้แก่

3.1 การบริการสื่อการเรียนการสอน เป็นการอำนวยความสะดวกต่อการศึกษาของนักเรียน เครื่องมือเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ ให้ครูได้เลือกใช้ประกอบการสอนมีหลักในการให้บริการดังนี้

3.1.1 ดำรงสภาพสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการให้บริการและจัดหาเพิ่มเติม

3.1.2 ดำรงความต้องการใช้สื่อการเรียนการสอนจากครูและนักเรียน เพื่อให้มีสื่อตรงตามความต้องการใช้ และให้การใช้สื่อการเรียนการสอนเกิดประโยชน์คุ้มค่า

3.1.3 การจัดหาสื่อการเรียนการสอน เมื่อทราบความต้องการใช้จากครูและนักเรียน ประกอบกับข้อมูลสื่อที่มีพร้อมใช้ในโรงเรียน จะทำให้ทราบส่วนที่จะต้องจัดหาเพิ่มเติม สามารถจัดหาได้หลายวิธี เช่น การผลิตเอง การจัดซื้อ การยืม เป็นต้น

3.1.4 การจัดเก็บสื่อการเรียนการสอน เพื่อให้อายุการใช้งานของสื่อสามารถใช้ได้เป็นเวลานานและเกิดประโยชน์สูงสุด

3.2 การจัดการบริการห้องสมุด ห้องสมุดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นที่รวมวิชาการหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ที่

เป็นแหล่งวิทยาการให้นักเรียน ครูอาจารย์ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง แบ่งงานบริการ ห้องสมุดได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

3.2.1 การบริการนักเรียน ถือเป็นหน้าที่หลักของห้องสมุด เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองของนักเรียน ห้องสมุดควรมีบริการที่สำคัญ เช่น การให้อ่านให้ยืมหนังสืออย่างเสรี การแนะนำการใช้ห้องสมุด การบริการตอบคำถามหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับหนังสือและการใช้ห้องสมุด การแนะนำการอ่าน เป็นต้น

3.2.2 การบริการครูอาจารย์ เพื่อส่งเสริมให้ครูได้มีการพัฒนาศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อนำไปใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอน ห้องสมุดควรมีเอกสารอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของครูอาจารย์

3.2.3 การให้บริการแก่บุคคลภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกสมทบ เช่น ศิษย์เก่า ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษา หรือประชาชนทั่วไปเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในฐานะเป็นองค์การของชุมชน

3.3 การนิเทศการสอน เป็นการช่วยเหลือแนะนำครูให้เกิด การปรับปรุง แก้ไขปัญหาการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอน สามารถ ดำเนินการได้หลายลักษณะ เช่น การเยี่ยมชมชั้นเรียน การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การสังเกต การสอนในชั้นเรียน ทั้งนี้มีหลักการนิเทศดังนี้

3.3.1 การนิเทศควรมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การดำเนินงานเป็น โครงการ

3.3.2 การนิเทศต้องถือหลักการมีส่วนร่วม มีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของคนอื่น ให้ความสำคัญในความแตกต่างระหว่างบุคคล

3.3.3 การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถ พิเศษของบุคคล เน้นการร่วมแรงร่วมใจกันในการดำเนินงาน

3.3.4 การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดจากการเรียนการสอน โดยให้ ครูอาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเองเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร

3.3.5 การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงาน ให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์ มีวิธีการทำงานที่ดี และมีความสามารถที่จะ อยู่ร่วมกันได้

3.3.6 การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพันความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

3.3.7 การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้สึกรัก
ภาคภูมิใจในอาชีพ และสามารถพัฒนาได้

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2538 : 6) กล่าวถึง บทบาท
ของผู้บริหารที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. จัดให้มีแผนการสอนให้ครบทุกกลุ่มประสบการณ์ ผู้บริหารต้องเป็น
ผู้นำและกระตุ้นให้ครูจัดทำและติดตามการนำไปใช้
2. จัดห้องเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจำนวนนักเรียน รวมทั้งจัด
วัสดุครุภัณฑ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ให้เพียงพอตามความจำเป็น
3. จัดสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และห้องเรียน เพื่อสนับสนุน
การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ตามสภาพความพร้อมของโรงเรียน
4. ตรวจสอบการจัดตารางสอนให้เหมาะสมกับเวลา และสอดคล้องกับ
อัตรเวลาเรียนในหลักสูตร
5. จัดทำหรือจัดหาเอกสารประกอบหลักสูตร
6. จัดครูประจำชั้นและครูประจำวิชาให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงความรู้
ความสามารถ ประสบการณ์และความถนัด หรือความสมัครใจ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงผลกระทบที่
จะเกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นสำคัญ
7. ติดตามการเรียนการสอนของครู โดยการตรวจแผนการสอนหรือบันทึก
การสอนของครูอย่างสม่ำเสมอ มีการเยี่ยมชั้นเรียนหรือสังเกตการสอน โดยกำหนดเป็นปฏิทิน
ปฏิบัติไว้
8. จัดครูเข้าสอนแทนครูที่ขาดหรือลา โดยมีการบันทึกมอบหมายงานหรือ
บันทึกรายงานการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนการช่วยเหลือครูในส่วนที่
เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ให้ขวัญกำลังใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตาม
หลักสูตร โดยผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำให้ครูรู้จักใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่าง ๆ และ
เลือกกิจกรรมโดยคำนึงถึงสภาพความพร้อมของนักเรียน โรงเรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม
เพื่อให้ นักเรียน ได้มีความรู้ทักษะและเจตคติที่ดี

วิชิต สุรัตน์เรื่องชัย (2543 :141) ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอนไว้เป็น 3
ประเภท ดังนี้

1. สื่อประเภทวัสดุ เป็นสื่อที่เก็บสาระความรู้ไว้ในตัวเอง สามารถ
ถ่ายทอดไปยังผู้รับได้ทันที แต่มีวัสดุบางรายการที่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่น เช่น ฟิล์ม สไลด์

แผ่นใส เป็นต้น -

2. สื่อประเภทอุปกรณ์ เป็นสื่อที่ใช้ควบคู่กับสื่อประเภทวัสดุ เช่น เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

3. สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ เป็นสื่อที่เป็นการกระทำการแสดง ความคิด ขั้นตอนต่าง ๆ เป็นนามธรรมแต่ใช้ถ่ายทอดสาระความรู้ได้ เช่น เกม เพลง การแสดงละคร เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน หมายถึง การบริหารงานที่เกี่ยวกับงานที่สนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ การบริหารเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน การบริหารงานห้องสมุด การบริหารการนิเทศการสอน

4. การวัดและประเมินผล เป็นกระบวนการใช้เครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์ตัดสินผลการเรียน มีกระบวนการที่สำคัญดังนี้

4.1 การสอบ หมายถึง การใช้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ เช่น แบบทดสอบแบบตรวจสอบรายการ เป็นต้น แบบใดก็ตามควรจะมีลักษณะดังนี้

4.1.1 ความเที่ยงตรง

4.1.2 ความยากง่าย

4.1.3 อำนาจจำแนก

4.1.4 ความเชื่อมั่น

4.1.5 ความเป็นปรนัย

4.2 การวัด หมายถึง กระบวนการที่กำหนดตัวเลข ให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมาย เช่น การวัดความสามารถทางสมอง การวัดสมบัติทางกายภาพ ส่วนสูง ความยาว เป็นต้น

4.3 การประเมินผล หมายถึง การพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าของข้อมูลที่ได้จากการวัด ทั้งนี้ต้องมีเกณฑ์ที่แน่นอน

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 45) ได้กำหนดขอบข่ายงานวิชาการในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน

2. การสอนและการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับหลักและจุดหมายของหลักสูตร และการพัฒนาคุณภาพการสอน

3. กิจกรรมและการบริหารกิจกรรมนักเรียน ให้ตอบสนองหลักสูตรและเสริมสร้างหลักสูตรให้เป็นผลสมบูรณ์ ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร

4. สื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมห้องสมุด เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน ตามหลักสูตร โดยตรง เพื่อเสริมพัฒนาการของนักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตรกับห้องสมุดและการเสริมความทันสมัยทางวิชาการแก่ครูโดยตรง

5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้ตามจุดหมายและหลักการของหลักสูตร กับประเมินมาตรฐานคุณภาพทางวิชาการของโรงเรียน

6. การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาวิชาชีพสำหรับบุคลากรครูและบุคลากรทางวิชาการของโรงเรียน

จันทรานี สงวนนาม (2545:24) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการว่าควรประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย

1.1 การศึกษาสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรและการจัดระบบ

1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

1.3 สื่อการเรียนรู้

1.4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2. การวิจัยในชั้นเรียน

3. การสอนซ่อมเสริม

4. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

5. การนิเทศภายในสถานศึกษา

6. การประกันคุณภาพการศึกษา

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่า แนวคิดของหน่วยงานทางการศึกษา และนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้นล้วนเป็นขอบข่ายงานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546

การบริหารงานวิชาการตามกรอบของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 93) ได้กำหนดกรอบการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปสาระได้ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. การวัดผลและประเมินผล
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
6. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
7. การนิเทศการศึกษา
8. การแนะแนวการศึกษา
- 9.- การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพในสถานศึกษา
10. การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน
11. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กร

อื่น

12. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์
หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

1.1 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

องค์ประกอบสำคัญในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานคือหลักสูตร ซึ่งในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 27 ได้กำหนดหลักสูตรไว้ดังนี้

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตร ตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของ

ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาตินอกจากนี้ยังกำหนดสาระสำคัญไว้ในมาตรา 28 - 30 ดังนี้

1.1.1 หลักสูตรจะต้องมีลักษณะมีลักษณะหลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

1.1.2 สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคน ให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

1.1.3 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ พัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาชุมชน

1.1.4 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจใน 2 เรื่อง คือ

- 1) หลักสูตรแกนกลาง
- 2) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

1.2 หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1.2.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแผนนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

- 1) หลักความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ เป็นสากล
- 2) หลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3) หลักการศึกษาตลอดชีวิต ผู้เรียนสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และ เต็มศักยภาพ

4) หลักความยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

5) หลักความหลากหลายในรูปแบบการจัดการศึกษา ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายและ สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

1.2.2 จุดหมาย

มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ โดยมีลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

- 1) เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2) มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเรียน และรักการค้นคว้า
- 3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 4) มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดการสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
- 5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
- 7) เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข
- 8) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 9) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม

1.2.3 โครงสร้าง

- 1) ระดับช่วงชั้น แบ่งเป็น 4 ช่วงชั้น ๆ ละ 3 ชั้น

2) สารระการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 8 กลุ่ม ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ

3) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน

4) มาตรฐานการเรียนรู้ กำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1) มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐาน การเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสารระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียน เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2) มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐาน การเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสารระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียน เรียนจบแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

5) เวลาเรียน

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนปีละ 800-1,000 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนปีละ 800-1,000 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนปีละ 1,000 - 1,200 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง

1.2.4 การจัดหลักสูตร

- 1) สามารถปรับใช้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย
- 2) แนวทางที่ใช้จัด การศึกษาปฐมวัยเพื่อสร้างเสริมพัฒนาการและเตรียมความพร้อมการศึกษาขั้นพื้นฐานในแต่ละช่วงชั้นตามสารระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ตาม ท้องถิ่น ความถนัดความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามความ ยืดหยุ่น

1.2.5 การจัดเวลาเรียน

- 1) การศึกษาภาคบังคับ ชั้นประถมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 จัดเวลาเรียนเป็นรายปีโดยเน้น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และปีที่ 1 - 3 ,ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

และ วิทยาศาสตร์

2) การศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค โดยคือนำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต

3) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จัดเป็นรายปี สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3, ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

1. การศึกษาสำหรับด้านศาสนา นาฏศิลป์ กีฬา อาชีวศึกษา
2. การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศ
3. การศึกษาสำหรับผู้บกพร่องในด้านต่าง ๆ ผู้มีความสามารถ

พิเศษ

4. การศึกษานอกระบบและการศึกษาทางเลือกโดยครอบครัวและองค์กรต่าง ๆ

1.2.6 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดเฉพาะส่วนจำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

1.2.7 การจัดการเรียนรู้

1) จัดตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542

2) จัดตามกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย

3) จัดบูรณาการเป็นองค์รวม หลายลักษณะ ได้แก่ แบบผู้สอนคนเดียว แบบคู่ขนาน แบบสหวิทยาการ และแบบโครงการ

1.2.8 สื่อการเรียนรู้

แนวทางจัดสื่อการเรียนรู้ ได้แก่ จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ หลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานจัดให้มีศูนย์สื่อการเรียนรู้ จัดให้มีเครือข่ายกับสถานศึกษาอื่น

มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น จัดให้มีการกำกับ ติดตามและประเมินผลการใช้สื่อตลอดเวลา

1.2.9 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

- 1) เป็นกระบวนการที่ผู้สอน ใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- 2) สถานศึกษาต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติ
- 3) การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน
- 4) การประเมินผลระดับสถานศึกษา
- 5) การประเมินผลระดับชาติ
- 6) เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้เวลา 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่า จบการศึกษาก่อนบังคับ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่า จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.2.10 เอกสารหลักฐานการศึกษา

- 1) ให้สถานศึกษาจัดทำเอกสารแสดงผลการเรียนรู้ แบบบันทึกผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน แบบรายงานการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคล ระเบียบสะสม แสดงพัฒนาการด้านต่าง ๆ และแบบแสดงผลการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- 2) เอกสารหลักฐานการศึกษาที่ทุกสถานศึกษาใช้เหมือนกัน ได้แก่ เอกสารแสดงผลการเรียนรู้ เอกสารแสดงวุฒิการศึกษา แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษาก่อนบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) การเทียบโอนผลการเรียน เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา โดยพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

- 3.1) หลักฐานการศึกษา
- 3.2) ความรู้และประสบการณ์โดยวิธีต่าง ๆ
- 3.3) ความสามารถและปฏิบัติจริง
- 4) การพัฒนาศักยภาพครู
 - 4.1) เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา
 - 4.2) ใช้ความร่วมมือจากครูและสถาบันอื่น ๆ
- 5) การจัดหลักสูตรสถานศึกษา
 - 5.1) ให้สถานศึกษามีหลักสูตรของตนเอง ประกอบด้วย

การเรียนรู้ทั้งมวล และประสบการณ์อื่นเพื่อพัฒนาผู้เรียน จัดทำสาระการเรียนรู้ ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาที่ต้องเรียนเพิ่มเติม เป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

5.2) จุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลินในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรม

5.3) การสร้างหลักสูตร สอนงตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของการศึกษา ปรับปรุงหลักสูตรไปตามความต้องการและความจำเป็นตลอดเวลาการดำเนินการจัดทำหลักสูตร ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย มาตรฐานการเรียนรู้แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติ การติดตามผลและรายงานจัดทำสาระการเรียนรู้จากช่วงชั้น เป็นรายปีหรือ รายภาค พร้อมผลการเรียนที่คาดหวังไว้ กำหนดสาระการเรียนรู้และผลที่คาดหวังรายปีหรือหน่วยกิต ตามช่วงชั้น แนวทางการจัดทำหลักสูตร จัดทำสาระของหลักสูตรโดยกำหนดผลการเรียนที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ตามสาระและมาตรฐาน เวลาและจำนวนหน่วยกิต คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ จำนวนเวลา แผนการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความแตกต่างระหว่างบุคคล กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมจัดให้การวัดและประเมินผลเป็นรายภาคหรือรายปี จัดให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

6) การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงาน

6.1) ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

6.2) เพื่อเห็นความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค แก้ไขปรับปรุง

6.3) ประเมินการจัดการศึกษาทั้งระดับชาติ เขตพื้นที่การศึกษา

และสถานศึกษา

1.2.11 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

1) ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล และคณะ (2545 : 23) กล่าวว่า ในอดีตสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายตามหลักสูตรกลางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้เท่านั้น ปัจจุบันมีการกระจายอำนาจ และมอบหมายให้สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะต้องจัดทำสาระในรายละเอียดตามกรอบของหลักสูตรแกนกลางและ

จัดทำหลักสูตรอื่นบางส่วนเพิ่มเติม เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้น บทบาทของสถานศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหารและคณะครูจะต้องรับผิดชอบงานด้านการจัดรายละเอียดของหลักสูตรในทุกเนื้อหาสาระเพิ่มเติม

การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษานั้น นอกจากเป็นบทบาทของบุคลากรของสถานศึกษาโดยตรงแล้ว สถานศึกษาอาจเชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยจัดทำหลักสูตรให้แก่สถานศึกษาได้ มาช (Marsh. 1997:213) ได้กล่าวว่าผู้ที่จัดทำหลักสูตรให้แก่โรงเรียนมาจากหลายแหล่ง จากบุคลากรในโรงเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองนักเรียน ผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มบุคคลจากอุตสาหกรรมและชุมชนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจนถึงนักการเมือง

นักวิชาการด้านพัฒนาหลักสูตร ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การกระจายอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องจำเป็นและมีความสำคัญ จึงบัญญัติศัพท์เกี่ยวกับแนวคิดในการสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรเองไว้มากมาย เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School based curriculum development) การพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโรงเรียนเป็นหลัก (School focused curriculum development) พร้อมทั้งมีความพยายามที่จะมอบอำนาจการตัดสินใจ และการบริหารจัดการให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน โดยบัญญัติศัพท์เรียกแนวความคิดนี้ว่าการบริหารจัดการที่ยึดแหล่งปฏิบัติการเป็นฐาน (Site based Management) หรือการบริหารจัดการที่ยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School based Menagement) เป็นต้น

สเตอร์แมน (Sturman. 1989:116) ได้สรุปถึงประโยชน์หรือข้อดีของการกระจายอำนาจทั้งการบริหารจัดการและการพัฒนาหลักสูตรไปสู่สถานศึกษาไว้ดังนี้

- 1.1) มีความสามารถที่จะตัดสินใจให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่น ได้ดีขึ้น
- 1.2) มีศักยภาพที่จะสร้างความกระตือรือร้นระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 1.3) มีศักยภาพที่จะส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้ดีขึ้น โดยชักจูงการดึงให้บุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมการตัดสินใจมากขึ้น
- 1.4) มีศักยภาพในการส่งเสริมให้เกิดโครงสร้างการทำงานที่มีลักษณะเป็นนวัตกรรมมากขึ้น

1.5) มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษามากขึ้น หลีกเลียงหรือลดการใช้โครงสร้างการทำงานแบบเดิมลง

1.6) มีศักยภาพในการนำทรัพยากรของรัฐมาใช้ เพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการที่เหมาะสมมากขึ้น

1.7) ลดความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

1.8) เปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลที่ด้อยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม

1.9) ส่งเสริมการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นวัตถุวิสัย

2) วิธีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

โดยหลักการทั่วไป ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรในระดับชาติหรือระดับสถานศึกษาจะมีวิธีดำเนินการในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เริ่มด้วยการกำหนดจุดหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาสาระ การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตร และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร อย่างไรก็ตาม แต่ละขั้นตอนอาจมีการกระจายกิจกรรมให้ละเอียดและครอบคลุมมากขึ้นได้ เพื่อให้เหมาะสมกับธรรมชาติของหลักสูตรแต่ละระดับหรือแต่ละประเภท

ทาบบา (Taba. 1962:131) นักพัฒนาหลักสูตรชาวอเมริกา ให้ความเห็นสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเอง โดยยึดหลักการดำเนินการจากระดับล่างหรือระดับรากหญ้าทาบบามีความเชื่อว่าครูในโรงเรียนซึ่งเป็นผู้สอนโดยตรงควรจะเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเองมากกว่าส่วนกลางหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงเป็นผู้จัดทำและส่งมาให้ และกล่าวว่าครูควรจะเริ่มกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากการสร้างหน่วยการเรียนการสอนในเนื้อหาเฉพาะสำหรับเด็กในโรงเรียนก่อนและได้กำหนดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1) การผลิตหน่วยการเรียนการสอนหรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา การดำเนินการจะเป็นลักษณะนำร่องกระบวนการจัดทำหลักสูตรในลักษณะหน่วยการเรียนหรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา มีกิจกรรมดำเนินการ 8 ประการ ดังนี้

2.1.1) การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน ในขั้นนี้คณะกรรมการหลักสูตรของโรงเรียนจะสำรวจความต้องการของผู้เรียนเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำหลักสูตร โดยพิจารณาจากช่องว่าง จุดบกพร่องและความหลากหลายแหล่งภูมิหลักของผู้เรียน

2.1.2) การกำหนดจุดหมาย ภายหลังจากการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนแล้วผู้วางแผนหลักสูตรจะช่วยกันกำหนดจุดหมายที่ต้องการ

2.1.3) การเลือกเนื้อหา เนื้อหาสาระหรือหัวข้อเนื้อหาที่จะนำมาศึกษาได้มาโดยตรงจากจุดหมาย คณะผู้จัดทำหลักสูตรไม่เพียงแต่จะต้องพิจารณาจุดหมายในการเลือกเนื้อหาเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาความสอดคล้องและความสำคัญของเนื้อหาที่เลือกด้วย

2.1.4) การจัดเนื้อหา เมื่อได้เนื้อหาสาระแล้ว งานขั้นต่อไปคือ การจัดลำดับเนื้อหาซึ่งอาจจัดตามลำดับจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก หรืออาจจัดตามลักษณะหรือธรรมชาติของเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียน เรียนรู้ การจัดเนื้อหาที่เหมาะสมควรจะสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียนและระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

2.1.5) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องเลือกวิธีการหรือยุทธวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้กับเนื้อหาได้ นักเรียนจะทำความเข้าใจเนื้อหาผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักวางแผนหลักสูตรและครูเป็นผู้เลือก

2.1.6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นผู้ตัดสินใจวิธีการที่จะจัดและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ และการจัดลำดับขั้นตอนของการใช้กิจกรรมในชั้นนี้จะปรับยุทธวิธีให้เหมาะสมกับนักเรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูรับผิดชอบ

2.1.7) การกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมินและวิธีการในการประเมินครูผู้สอน ในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องประเมินและตรวจสอบให้ได้ว่าหลักสูตรดังกล่าวบรรลุจุดหมายหรือไม่ ครูผู้สอนจะต้องเลือกเทคนิควิธีอย่างหลากหลายเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และให้สามารถบอกได้ว่าจุดหมายของหลักสูตรได้รับการตอบสนองหรือไม่

2.1.8) การตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องมุ่งมั่นที่จะจัดทำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนการสอนให้คงเส้นคงวาและสอดคล้องภายในตัวหลักสูตรเอง การดำเนินการในลักษณะนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและเกิดความสมดุลในเนื้อหาและประเภทของการเรียนรู้

2.2) การนำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนไปทดลองใช้ เมื่อคณะผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้จัดทำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในรูปของสื่อหรือบทเรียนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้วคณะครูก็จะนำเอกสารหลักสูตรเหล่านั้นไปทดลองสอนในชั้น

เรียนที่รับผิดชอบมีการสังเกตวิเคราะห์ และเก็บรวบรวมผลการใช้หลักสูตรและการจัดกิจกรรม
 ในชั้นเรียนเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้นในโอกาสต่อไป

2.3) การปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกัน ใน
 ชั้นตอนนี้จะต้องปรับหน่วยการเรียนรู้หรือหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
 อย่างแท้จริง โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความสามารถของผู้เรียนกับทรัพยากรที่
 โรงเรียนมีอยู่และกับพฤติกรรมการสอนของครู มีการรวบรวมข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ได้จาก
 การทดลองไว้ในคู่มือครู เพื่อจะใช้เป็นข้อสังเกต และแนวทางที่จะช่วยให้ครูได้จัดกิจกรรม
 การสอนอย่างรอบคอบ

2.4) การพัฒนากรอบงาน ภายหลังจากจัดทำทเรียนหรือ
 หลักสูตรรายวิชาต่าง ๆ จำนวนหนึ่งแล้ว ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องตรวจสอบหลักสูตรและสื่อ
 ในแต่ละหน่วยหรือแต่ละรายวิชา ในประเด็นของความเหมาะสมและความเพียงพอของ
 ขอบข่ายเนื้อหา และความเหมาะสมของการจัดลำดับเนื้อหา ครูและผู้เชี่ยวชาญทางด้าน
 การพัฒนาหลักสูตรจะต้องรับผิดชอบจัดทำหลักการและเหตุผลของหลักสูตร โดยดำเนินการ
 ผ่านกระบวนการการพัฒนากรอบงาน

2.5) การนำหลักสูตรไปใช้และเผยแพร่ เพื่อให้ครูที่เกี่ยวข้อง
 นำหลักสูตรไปใช้จริงในระดับห้องเรียนอย่างได้ผล จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องฝึกอบรมครู
 ประจําการอย่างเหมาะสม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 5 ขั้นที่กล่าวมามีลักษณะเป็นเชิง
 วิชาการอยู่มาก ดังนั้นเมื่อมีการจัดทำหลักสูตรในสถานการณ์จริง ผู้รับผิดชอบสามารถ
 ปรับปรุงกิจกรรมและขั้นตอนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชา สภาพท้องถิ่นและ
 เงื่อนไขอื่น ๆ ได้

3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร

หลักสูตรของสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ก็เพียงใดขึ้นอยู่กับ
 กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องและสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร เมื่อ
 พิจารณาธรรมชาติของหลักสูตรโดยทั่วไปแล้ว หลักสูตรของแต่ละรายวิชาจะมีจุดเน้นในด้าน
 ใดด้านหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ด้านที่หนึ่ง เป็นหลักสูตรที่เน้นทางวิชาการหรือพุทธิพิสัย
 (Cognitive domain) ในลักษณะส่งเสริมความรู้ ความคิดและสติปัญญา

ด้านที่สอง เป็นหลักสูตรที่เน้นการเสริมสร้างทักษะทางกาย ซึ่งเน้นกลไกของร่างกายในการกระทำกิจกรรมหรือทักษะพิสัย (psychomotor domain) เช่น วิชาประเภทการงานการอาชีพ การพลศึกษา นาฏศิลป์ และดนตรี เป็นต้น

ด้านที่สาม เป็นหลักสูตรที่เน้นการปลูกฝังทางทัศนคติ ค่านิยม จริยธรรมและความประพฤติกของผู้เรียน หรือจิตพิสัย (affective domain)

4) กระบวนการการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

4.1) จุดหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ สถานศึกษาจึงต้องมีหลักสูตรของตนเองกล่าวคือ หลักสูตรสถานศึกษาประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งหมดและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยจะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาที่ต้องเรียนเพิ่มเติมเป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียนและกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สถานศึกษาจะต้องทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชน ท้องถิ่น องค์กร หน่วยงาน และสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตร 2 ประการดังนี้

4.2) หลักสูตรสถานศึกษา ควรพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลินในการเรียนรู้ เปรียบเสมือนเป็นวิธีการสร้างกำลังใจและเร้าใจให้เกิดความก้าวหน้าแก่ผู้เรียนให้ได้มากที่สุด ให้ผู้เรียนทุกคนมีความรู้สูงสุดตามศักยภาพของแต่ละคน โดยควรสร้างความเข้มแข็งความสนใจและประสบการณ์ให้ผู้เรียน และพัฒนาความมั่นใจให้เรียนและทำงานอย่างเป็นอิสระและร่วมใจกัน ควรให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้สำคัญ ๆ ในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ได้ข้อมูลสารสนเทศและใช้เทคโนโลยีสื่อสาร ส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น และมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล

4.3) หลักสูตรสถานศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะพัฒนาหลักการในการจำแนกระหว่างถูกและผิด ความเข้าใจและศรัทธาในความเชื่อของตน ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันว่า สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อตัวบุคคลและสังคม หลักสูตรสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักคุณธรรมและความอิสระของผู้เรียนและช่วยพัฒนาให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถพัฒนาสังคมให้เป็น

ธรรม มีความเสมอภาค ควรพัฒนาความตระหนัก เข้าใจ และยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ ยึดมั่นในข้อตกลงร่วมกันต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับส่วนตน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก หลักสูตรสถานศึกษา ควรสร้างให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูลเป็นอิสระและเข้าใจในความรับผิดชอบของตน

4.4) การสร้างหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรสถานศึกษาจะต้องตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้สอนต้องปรับปรุงกระบวนการสอนและประเมินกระบวนการสอนของตนให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปตามผลกระทบการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวการศึกษาจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถ้ามีการปรับปรุงหลักสูตรตลอดเวลา สถานศึกษาจึงควรดำเนินการในการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

4.4.1) กำหนดวิสัยทัศน์

สถานศึกษาจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อมองอนาคตว่าโลกและสังคมรอบ ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สถานศึกษาจะต้องปรับตัวปรับหลักสูตรอย่างไร จึงจะพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัย สถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ในการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา หมายความว่าผู้บริหารและบุคลากรของสถานศึกษาสามารถมองเห็นและคาดการณ์ได้ว่า จะเกิดอะไรขึ้นในอนาคตที่จะมีผลต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชน อันจะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การศึกษาค้นคว้า และการติดตามความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาจะทำให้สถานศึกษาเกิดวิสัยทัศน์ขึ้นได้

นอกจากนี้ การกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ และความร่วมมือของชุมชน บิดามารดา ผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้เรียน ภาคธุรกิจ ภาครัฐในชุมชน ร่วมกันกับคณะกรรมการสถานศึกษา ในการแสดงความประสงค์หรือวิสัยทัศน์ที่ปรารถนาให้สถานศึกษา เป็นสถาบันพัฒนาผู้เรียนที่มีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ ร่วมกันในการกำหนดงานหลักที่สำคัญของสถานศึกษา พร้อมด้วยเป้าหมายมาตรฐานแผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ และการติดตามผล ตลอดจนจัดทำรายงานแจ้งสาธารณชน และส่งผลย้อนกลับ ให้สถานศึกษาเพื่อปฏิบัติงานที่เหมาะสมได้มาตรฐานสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ

4.4.2) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาจากวิสัยทัศน์ เป้า และมาตรฐานการเรียนรู้ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ สถานศึกษาจะต้องทำสาระการเรียนรู้ จาก

ช่วงชั้นให้เป็นรายปีหรือรายภาค พร้อมกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้ครูทุกคนไปออกแบบการเรียนการสอน การบูรณาการ โครงการร่วมเวลาเรียน การมอบหมาย / โครงการ เพิ่มผลงานหรือการบ้าน โดยวางแผนร่วมกันทั้งสถานศึกษา หลักสูตรดังกล่าวจะเป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่ครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษา

4.4.3) การกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคสถานศึกษาวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของกลุ่มสาระต่างๆ จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและกำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนเป็นรายปีหรือรายภาคให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาด้วย พิจารณากำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล พร้อมทั้งพิจารณาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และสามารถกำหนดในลักษณะผสมผสานบูรณาการ จัดเป็นชุดการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นหัวข้อเรื่องหรือจัดเป็น โครงการ ได้

4.4.4) การออกแบบการเรียนการสอน

จากสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สถานศึกษาต้องมอบหมายให้ครูผู้สอนทุกคนออกแบบการเรียนการสอน โดยคาดหวังว่าผู้เรียนสามารถทำอะไร ได้ในแต่ละช่วงชั้น การออกแบบการเรียนรู้จะต้องให้ผู้เรียนพัฒนาได้ทั้งด้านความรู้ ความคิดทักษะและเจตคติที่ดีต่อรายวิชาต่างๆ

4.4.5) การกำหนดเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต

การจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี สถานศึกษาต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในด้านการอ่าน การเขียน การคิดเลข การคิดวิเคราะห์ และการใช้คอมพิวเตอร์ ด้วยวิธีการสอนที่ยืดหยุ่นหัวข้อเรื่องจากกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์หรือสังคมศึกษาเป็นหลักตามความเหมาะสมของท้องถิ่น บูรณาการการเรียนรู้ด้วยกลุ่มสาระต่างๆ เข้ากับหัวข้อเรื่องที่เรียนอย่างสมดุลควรกำหนดจำนวนเวลาเรียนสำหรับสาระการเรียนรู้รายปี ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 2 ชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ควรกำหนดจำนวนเวลาเรียนสำหรับการเรียนตามสาระการเรียนรู้รายปี ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความจำเป็นในการสอนเพื่อเน้นทักษะพื้นฐาน เช่น การอ่าน การเขียน การคิดเลข และการคิดวิเคราะห์ โดยเฉพาะช่วงชั้นที่ 1 ซึ่งจะต้องจัดให้ผู้เรียนเรียนอย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน ในแต่ละคาบ เวลาไม่ควรใช้เวลานานเกินช่วงความสนใจของผู้เรียน

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของ การศึกษาภาคบังคับ เป็นการเรียนที่มุ่งพัฒนาความสามารถ ความถนัดและความสนใจของ ผู้เรียน และจะต้องจัดการเรียนแบบบูรณาการมากขึ้น เป็นการเริ่มทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจ การศึกษาสู่โลกของการทำงานตามความต้องการของท้องถิ่นและสังคม นวัตกรรมด้านการสอน และประสบการณ์ในการทำงานด้านต่าง ๆ

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้าย ของการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวให้ผู้เรียนมีความพร้อมใน การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือการประกอบอาชีพ ดังนั้นสถานศึกษาควรจัดการเรียนการ สอนเพื่อมุ่งส่งเสริมความถนัดและความสนใจของผู้เรียนในลักษณะรายวิชาหรือ โครงการงาน

1.3 แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

เพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุตามที่คาดหวัง กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1.3.1 การจัดทำสาระของหลักสูตร มีขั้นตอน ดังนี้

1) กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์ จากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และจัดเป็นผลการ เรียนรู้ การกำหนดการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคควรระบุถึงความรู้ ความสามารถ ของผู้เรียนซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปีหรือแต่ละภาคนั้น ๆ

การกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของสาระ การเรียนรู้ของรายวิชาที่มีความเข้มข้น (Honor Course) ให้สถานศึกษากำหนดได้ตามความเหมาะสม สอดคล้องกับการจัดรายวิชา

2) กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผล การเรียนรู้ที่

คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ใน 1.1 ให้สอดคล้องกับ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับ สภาพและความต้องการของท้องถิ่นและของชุมชน

3) กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิตสำหรับสาระการเรียนรู้ รายภาค ทั้งสาระการเรียนรู้พื้นฐานและสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มเติมขึ้น ดังนี้ ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-6 และช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปีและกำหนด

การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การจัดการเรียนรู้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ในแต่ละชั้นช่วง
สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติโครงการอย่างน้อย 1 โครงการ

1.3.2 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสม
กับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- 1) จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ
การเรียนรู้เช่นการบูรณาการ โครงการ องค์ความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นต้น
- 2) จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ
ความสามารถ และความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เช่น ชมรมทางวิชาการต่าง ๆ เป็นต้น
- 3) จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์
ต่อสังคม เช่นกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น
- 4) จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่าง ๆ ฝึกการทำงานที่เป็น
ประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
- 5) ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้ถือว่าเป็น
เกณฑ์ประเมินผลการผ่านช่วงชั้นเรียน

1.3.3 การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

สถานศึกษาต้องร่วมกับชุมชนกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์
เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยม

คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ที่สถานศึกษาจะกำหนดเป็น
คุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น สามารถกำหนดขึ้นได้ตามความต้องการ โดยให้สอดคล้องกับ
สภาพปัญหาและความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมดังกล่าวให้แก่
ผู้เรียนเพิ่มจากที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

ในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา ครูผู้สอนต้องวัดและประเมิน
ผลรวมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนโดยประเมินเชิงวินิจฉัย เพื่อปรับปรุงพัฒนา
และส่งต่อ ทั้งนี้ควรประสานสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันประเมิน
คุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นรายปีหรือรายภาค

สถานศึกษาต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผลรวมด้านคุณลักษณะ
อันพึงประสงค์ของผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและพัฒนาการของ
ผู้เรียน และนำไปกำหนดแผนกลยุทธ์ ในการปรับปรุงพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นไป

ตามเป้าหมาย

แนวทางการวัดและประเมินผลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้
เป็นไปตามที่สถานศึกษากำหนด

1.4 ปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

1.4.1 การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

การบริหารจัดการเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร
สถานศึกษา หลักสูตรของสถานศึกษามีคุณภาพและประสิทธิภาพหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัย
การบริหารจัดการหลักสูตรอย่างเป็นระบบนั่นเอง ซึ่งประกอบด้วย งานหรือภารกิจที่
สถานศึกษาจะต้องดำเนินการ 7 ภารกิจคือ

1) การเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา

ภารกิจที่ผู้บริหารและครูผู้สอนตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้อง
ดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา มีดังนี้

1.1) สร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรของสถานศึกษา

ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน และ
นักเรียน เพื่อให้เห็นความสำคัญ หรือความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันบริหารจัดการหลักสูตรของ
สถานศึกษา

1.2) ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการ

ของสถานศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและ
งานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1.3) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน

หน่วยงาน องค์กรในชุมชนทุกฝ่ายได้รับทราบ และให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการ
หลักสูตรของสถานศึกษา

1.4) จัดทำข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาให้เป็นระบบ

1.5) จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาหรือธรรมนูญ

สถานศึกษา

1.6) พัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ

และสามารถนำความรู้ไปใช้จัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษา

2) การจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษา

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาและ

คณะกรรมการระดับกลุ่มวิชา จะต้องดำเนินการจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษา
ดังต่อไปนี้ (กรมวิชาการ. 2543 : 35)

2.1) ศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตรว่า กำหนดสาระที่เป็น
แกนกลางและสาระของท้องถิ่นไว้อย่างไร และมีความสอดคล้องสัมพันธ์และสมดุลอย่างไร

2.2) วิเคราะห์ข้อบ่งชี้เนื้อหาหรือสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้
ทั้งองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

2.3) ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนและสังคม ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ความต้องการของชุมชน และสังคม

2.4) ปรับปรุงสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมในส่วนที่ต้องจัดให้
สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2.5) ตรวจสอบความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม
กับมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มวิชา และมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.6) วางแผนการจัดการเรียนการสอนตามข้อบ่งชี้สาระการ
เรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ สัดส่วนเวลาและหน่วยกิต ตามที่หลักสูตรแกนกลางกำหนด

2.7) พัฒนาแนวการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การ
จัดการเรียนรู้ ในห้องเรียน

3) การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตร

การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตรหรือวางแผนดำเนินการใช้
หลักสูตร มีภารกิจที่ต้องดำเนินการ 3 ส่วน คือ

3.1) การบริหารการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ภารกิจที่
เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย การสอนซ่อมเสริม การ
ประเมินผลตามสภาพจริง เป็นต้น

3.2) การบริหารการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น
การวางแผนให้ครูทุกคนสามารถแนะแนวผู้เรียนได้ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ และปัญหาอื่น ๆ
 เป็นต้น

3.3) การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเช่น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในและนอกสถานศึกษา การ
ส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น

4) การปฏิบัติการบริหารจัดการหลักสูตร

การดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรให้เป็นไปตามภารกิจที่สอง หรือการจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษา และภารกิจที่สามหรือการวางแผนบริหารจัดการหลักสูตร ซึ่งสถานศึกษาได้กำหนดไว้

5) การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล

การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ

5.1) การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการบริหาร

หลักสูตรและงานวิชาการภายในสถานศึกษา

5.2) การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการบริหาร

หลักสูตรและงานวิชาการจากภายนอกสถานศึกษา

6) การสรุปผลการดำเนินงานบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

สถานศึกษาจะต้องรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานบริหารจัดการหลักสูตรของสถานศึกษา สรุปและเขียนรายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อผู้เกี่ยวข้อง และนำผลการรายงานเผยแพร่ให้ชุมชนหรือสาธารณชนได้รับทราบ

7) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร

สถานศึกษาผลการดำเนินงานบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและข้อมูลจากการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรทั้งหมด จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาในปีต่อ ๆ ไป

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 24 ดังนี้

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.2 ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

2.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นรักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

2.4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

2.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

2.6 จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จันทรารี สงวนนาม (2545:62) กล่าวว่า การพัฒนากระบวนการเรียนหรือที่เรียกว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการเรียนของผู้เรียนและวิธีการสอนของครู ซึ่งครูจะต้องสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์และศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยมีครูเป็นผู้ควบคุมดูแล เป็นการฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักวิถีคิด วิธีการดำเนินชีวิต และมีทักษะในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้ การจัดการเรียนการสอนตามแนวของหลักสูตรใหม่ จึงน่าจะมีหลักการและแนวปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าความรู้ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ สามารถสรุปและสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นได้จากข้อมูลที่มี
3. นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ ครูเป็นเพียงแหล่งข้อมูลหนึ่งจากหลาย ๆ แหล่ง และเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียน
4. เน้นการปฏิบัติที่ควบคู่ไปกับหลักการและทฤษฎี
5. เน้นวิธีการสอนจากการเรียนรู้หลาย ๆ รูปแบบ
6. ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดมากกว่าการค้นหาคำตอบที่ตายตัวเพียงคำตอบเดียว
7. ถือว่ากระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญมากกว่าเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนมีข้อมูลเพียงพอที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่
8. ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนรู้ร่วมกัน และเรียนรู้ด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 :64) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ควรคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

สมองของมนุษย์ประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว

มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งรับความรู้สึกจากอวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง(Head) จิตใจ (Heart) มือ (Hand) และสุขภาพองค์รวม (Health)

2. ความหลากหลายของสติปัญญา

คนแต่ละคนมีความสามารถ หรือความเก่งแตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (ค.ศ. 1999:137) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญาและได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ ด้านภาษา ดนตรี ตรรกะและคณิตศาสตร์ การเคลื่อนไหว ศิลปะมิติสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารด้านความรู้สึก / ความลึกซึ้งภายในจิตใจ ด้านความเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตวิญญาณ และด้านจินตนิมิต

การจัดกระบวนการเรียนรู้ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่งความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน

3. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ และเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

3.1 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์ และทักษะต่าง ๆ

3.2 ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองครุทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรม และประเมินผล

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 11) ได้ให้ความหมายการจัดการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุดทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลแวดล้อม การฝึกทักษะกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงาน ที่สำคัญการสรุปความรู้ด้วยตนเองและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542 : 240) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่นำวิธีสอน หรือเทคนิคการสอนที่หลากหลายมาปรับเปลี่ยนให้ผู้เรียนมีความสนใจเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และเกิดการเรียนรู้

คณะกรรมกรปฏิรูปการเรียนรู้ (2543 : 21) ให้ความหมายของการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดไว้ว่า หมายถึง การกำหนด จุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดผลประเมินผลที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ตามความสามารถสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

กรองทอง ไกรวี (2546 : 6) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลแวดล้อม การฝึกทักษะและกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการทำงานด้วย ตนเอง ฝึกประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความแตกต่างของบุคคล และการดำรงชีวิตประจำวันซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนมี

ความสุขในการเรียนได้ปฏิบัติจริง ได้เลือกวิธีการเรียนรู้ นำไปสู่การสร้างความรู้ได้เอง

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 61 – 89) ให้แนวคิดไว้ว่า การศึกษาที่จัดให้ใน สถานการณ์ปัจจุบันต้องสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ให้การศึกษาเป็นกระบวนการที่ ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย และรักที่จะ เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อสังคมยุคข้อมูลข่าวสารและสังคมแห่ง การเรียนรู้ เป็นการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้โอกาสผู้เรียนมีบทบาทในการพัฒนา ตนเองให้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียนมีศักยภาพและพลังทางสมอง เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ มหัศจรรย์ที่มีพัฒนาการทางสมองมีศักยภาพสูง แต่ละเซลล์ต่อเชื่อม โยงกันอย่างเป็นเครือข่าย ทำให้มีความสามารถในการคิดจินตนาการ ถ้าได้รับการกระตุ้นที่สอดคล้องกับความถนัดและ ความสามารถจะพัฒนาได้อย่างเต็มที่

2. ผู้เรียนคือ คนฉลาดและคนดีตามทฤษฎี Y เชื่อว่า ชรรษชาติมนุษย์ เป็นคนดี มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ แต่มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถและ ความถนัดไม่เท่ากัน จึงทำให้คาดหวังความสำเร็จได้ต่างกัน ทั้งนี้ถ้ามีการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เหมาะสมกับความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคล จะทำให้แต่ละคน พัฒนาได้เต็มศักยภาพ

3. ผู้เรียนมีศักดิ์ศรีและมีสิทธิทางการศึกษา เชื่อว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องได้รับการเรียนรู้ตามศักยภาพ เนื่องจากทุกคนเป็นพลังของสังคมโลก ซึ่งมีส่วน ได้เสียกับความเป็นไปของปรากฏการณ์ของโลก

สุภรณ์ สถาพงศ์ (2545 : 33) ให้แนวคิดไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่ เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด ไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการทัศน์ในการเรียนรู้ ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง โดยใช้ทักษะการจัดการที่มี ประสิทธิภาพทั้งของครูและนักเรียนกำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

1. การปรับความคิดของผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องเข้าใจ กระบวนการจัดการเรียนรู้และมีวิสัยทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ ที่เอื้อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วย ตนเอง ผู้บริหารต้องทำงานในลักษณะทีมงานที่รับและสามัคคีพร้อมใจกันผลักดันให้ ขับเคลื่อนไปพร้อมกันทั้ง โรงเรียน

2. ครูเน้นหลักในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพทุกด้าน คือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม พยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง

โดยครุควรจะมีลักษณะกัลยาณมิตร 7 ประการดังนี้

- 2.1 วางตนในฐานะที่ศิษย์ไว้วางใจ
- 2.2 วางตนให้นำพาเคารพ
- 2.3 วางตนในฐานะผู้ทรงความรู้
- 2.4 วางตนในฐานะที่ปรึกษาที่ดี
- 2.5 วางตนในฐานะผู้ฟังที่ดี ฟังทั้งคำพูดและความรู้สึกของศิษย์
- 2.6 วางตนในฐานะผู้ทรงปัญญา สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งให้

ศิษย์กระจ่างได้

2.7 วางตนในฐานะแบบอย่างที่ดี เป็นแบบในการประพฤติปฏิบัติ
กรมวิชาการได้สรุปว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด หรือ
ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริง และเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็น
ที่ตั้ง ผู้เรียนมีอิสรภาพได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ
ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้
มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบการคิด ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ได้ถูกต้องแม่นยำ
ตามธรรมชาติของวิชา ด้วยความรู้สึที่ดีงาม อันเป็นการสร้างบุคลิกที่ดีงาม คิดอย่างเป็น
ระบบและวิจารณ์ญาณ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นบุคคล
แห่งการเรียนรู้

วัฒน์พร ระงับทุกข์ (2541 : 12) กล่าวว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะสามารถ
ขจัดกิเลสและควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในแนวทางที่ดี จุดมุ่งหมายของการเรียน
การสอน จะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำได้ เรียนรู้ด้วยตนเองและมีการประยุกต์หลักอริยสัจ
สี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จากแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกระบวนการที่ต้องเน้นให้ผู้เรียนมีความอิสระที่จะเลือกเรียนตามความ
สนใจ ความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล ทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองเต็ม
ศักยภาพให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างองค์ความรู้ได้เอง

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541: 20) กล่าวถึง หลักการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น
ศูนย์กลาง เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างได้ผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรเน้น
หลักการดังต่อไปนี้

1. การเรียนเป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้น ผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน การสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ มิใช่เกิดได้เฉพาะในห้องเรียน ประสบการณ์ความรู้สึคนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจจะช่วยให้ ผู้เรียนจดจำ และสามารถใช้ความรู้ที่ได้ให้เป็นประโยชน์กับตนเองได้
4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมี ทักษะในเรื่องนี้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และหาคำตอบที่ตนเอง ต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนที่สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน

ไสว พิกขาว (2542: 9) กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนจัดการเรียนการสอนโดยให้ ผู้เรียนสร้างความรู้เอง
2. ผู้สอนใช้ทักษะกระบวนการ ประกอบด้วย กระบวนการคิด และ กระบวนการกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง
3. ผู้สอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริงลงมือปฏิบัติ สรุปลความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ ทั้งสมาชิกในกลุ่ม และสมาชิกระหว่าง กลุ่ม และปฏิสัมพันธ์กับครู
4. ผู้สอนสร้างบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งบรรยากาศทางกายภาพ และจิตใจ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข
5. ผู้สอนมีการวัดและประเมินผลทั้งทักษะกระบวนการและเนื้อหา สาระ ซึ่งเป็นการประเมินตามสภาพจริง
6. ผู้สอนพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
7. ผู้สอนเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยการเรียนการสอน

หลักการสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพอสรุป ได้ดังนี้

1. การเรียนเป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ผู้เรียนควรมี

บทบาท รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

2. การเรียนรู้เกิดจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายและถือว่าเป็นประสบการณ์ ของคนทุกคน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจ และเป็น การเรียนรู้ที่ค้นพบด้วยตนเองจะเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าที่สุด
4. การเรียนรู้เน้นที่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อเป็นเครื่องมือใน การแสวงหาความรู้ สู่อารเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. การเรียนที่มีความหมาย คือ การเรียนรู้ที่สอดคล้องและสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง

อรรถัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2542 : 52 – 53) กล่าวถึงบทบาทของ ผู้เรียน 3 ประการ คือ

1. ฝึกวางแผนการทำงานต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น
2. ค้นคว้าหาความรู้ที่ตนและกลุ่มสนใจเพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น
3. ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม โดยกำหนดเป้าหมาย การทำงานร่วมกัน กำหนดและลำดับขั้นตอนการทำงานแบ่งงานตามความสามารถของสมาชิก ในกลุ่ม ลงมือปฏิบัติหน้าที่อย่างรับผิดชอบมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของตนเอง รับฟัง การชี้แนะและวิจารณ์จากผู้อื่น เพื่อการปรับปรุงงานชิ้นชมในผลงานร่วมกันปรับปรุงแก้ไข พัฒนาผลงานของตนเอง จนเป็นที่พอใจและสามารถสรุปความรู้ที่ค้นพบได้ด้วยตนเอง

วัฒนาพร ระวังบุทซ์ (2542 : 51) กล่าวถึง บทบาทของผู้เรียน 10 ประการ ได้แก่

1. มีส่วนร่วมในการเรียน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและการคิดใน ทุก ๆ สถานการณ์ที่กำหนดให้อย่างเป็นธรรมชาติเหมือนสถานการณ์ในชีวิตจริง
2. ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติด้วยตนเองทุกเรื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้
3. ดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่าง สนุกสนานตื่นเต้นชีวิตชีวาและทำท่ายอยู่ตลอดเวลา
4. เรียนทั้งในห้องเรียนและสถานการณ์จริง
5. กระฉับกระเฉงว่องไวในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
6. ทำงานด้วยความร่วมมือร่วมใจทั้งแบบเดี่ยวเป็นคู่หรือกลุ่มด้วยความ เต็มใจและด้วยเจตคติที่ต่อกัน

7. ตอบคำถามสำคัญหรือคำถามหลักที่กำหนดจากประสบการณ์ของตนเองหรือประสบการณ์ในชีวิตจริง

8. มีความสามารถในการแก้ปัญหาคิดริเริ่มสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์

9. มีความสามารถในการสื่อสาร เช่น ฟัง พูด อ่าน เขียน มีทักษะทางสังคม รวมทั้งมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในกลุ่มในห้องเรียนและกับครู

10. สามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดทำตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยแยกเป็นด้านการเรียนของนักเรียน (คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 :53 – 54) ดังนี้

ตัวบ่งชี้การเรียนของนักเรียน

1. นักเรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัด และวิธีการของตนเอง
3. นักเรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
4. นักเรียนฝึกคิดอย่างหลากหลาย และสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจนได้แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล

5. นักเรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาทั้งด้วยตนเองและช่วยกัน

6. นักเรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
7. นักเรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข

8. นักเรียนฝึกให้ตนเองมีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

9. นักเรียนฝึกประเมินปรับปรุงตนเอง และยอมรับผู้อื่นตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้อย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าบทบาทของผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเป็นลักษณะของการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนค้นคว้าความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีทักษะทางสังคม

สุพล วังสินธุ์ (2539 : 40) ได้สรุปบทบาทของครูอาจารย์ในการจัด

การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ 5 ประการ

1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาอย่างอิสระ
2. จัดสภาพแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด
3. เป็นผู้คอยชี้แนะช่วยเหลือ เมื่อนักเรียนมีปัญหาในการเรียนและคอย

ให้กำลังใจนักเรียนตลอดเวลา

4. ไม่เป็นผู้สกัดกั้นความคิดเห็นของนักเรียนรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ให้โอกาสผู้เรียนแสวงหาความรู้
 5. จัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ให้นักเรียน โดยการสร้างบรรยากาศ
- ในชั้นเรียน การจัดสภาพในห้องเรียน การจัดป้ายนิเทศส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ
 วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 12 – 14) กล่าวถึง บทบาทของครูใน

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ 3 ประการ

1. บทบาทด้านการเตรียมการประกอบด้วย การเตรียมตนเอง การเตรียมแหล่งข้อมูล การเตรียมกิจการเรียน การเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์ การเตรียมการวัดผล ประเมินผล
 2. บทบาทด้านการดำเนินการประกอบด้วย การเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำปรึกษา การเป็นผู้สนับสนุนเสริมแรง
 3. การเป็นผู้ร่วมทำกิจกรรม การเป็นผู้ติดตามตรวจสอบ การเป็นผู้สร้างเสริมบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นมิตร และบทบาทด้านการประเมินผลโดยเน้นการวัดจากสภาพจริงจาก การปฏิบัติ และจากแฟ้มสะสมผลงาน
- อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2542 : 53) กล่าวถึง บทบาทของผู้สอน

6 ประการ ได้แก่

1. ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหากระบวนการ และทฤษฎี การสอนต่าง ๆ ให้เข้ากับสถานที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
2. วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. กำหนดกิจกรรมและวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าและจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์สื่อต่าง ๆ
4. จัดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติอย่างหลากหลายเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน

5. ลดบทบาทจากผู้สอนเป็นผู้กำกับหรือผู้จัดการ เพื่อสนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและแสวงหาความรู้โดยการใช้คำถามนำ

6. วัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างเป็นระบบตามสภาพจริงโดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลาย ๆ วิธี

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2542 : 41 ; อังอิงโน ไสว พิกขาว. 2542 : 16)

กล่าวถึง บทบาทของผู้สอนไว้ว่า ผู้สอนควรทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
2. เป็นผู้อำนวยการความสะอาด
3. เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ
4. เป็นผู้ชี้แนะ
5. เป็นผู้ให้กำลังใจกระตุ้นผู้เรียน
6. ประเมินการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียนและให้ข้อมูลย้อนกลับ
7. เป็นผู้ถามคำถาม
8. เป็นผู้จัดบรรยากาศการเรียนรู้
9. เป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 63 – 64) ได้กำหนดตัวบ่งชี้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญดังนี้

1. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติ ของผู้เรียน
2. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนฝึกค้นคว้า สังเกตรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์คิดอย่างหลากหลายสร้างสรรค์ และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
3. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง
4. มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยี และสื่อที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ใน การจัดการเรียนการสอน
5. มีการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกส่งเสริมคุณภาพและจริยธรรมของผู้เรียน

6. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสุนทรียภาพอย่างครบถ้วนทั้งด้านดนตรี ศิลปะ และกีฬา
7. ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม
8. มีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย และต่อเนื่อง
9. ผู้เรียนรักโรงเรียนของตน และมีความกระตือรือร้นในการไปโรงเรียน

สรุปได้ว่า บทบาทของครูที่มีต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะมีลักษณะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้การเรียนของผู้เรียนได้รับการพัฒนา โดยอาศัยสื่อการเรียนวิธีการสอน ตลอดจนจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ เพื่อสร้างโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

2.5 บทบาทของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2542 : 53) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 6 ประการ ได้แก่

1. ศึกษาและทำความเข้าใจหลักการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีการประชุมและเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน การเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ครูต้องการสนใจ และร้องขอมาให้ความรู้ตามควรแก่โอกาส
4. ส่งเสริมสนับสนุน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นผู้ใช้ ให้มีปริมาณเพียงพอ
5. นิเทศ กำกับติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน และการปฏิบัติงานของผู้สอนทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนรายงานผลไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง
6. สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบนี้ ตลอดจนจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ผลงานที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 79 – 83) กล่าวว่า โรงเรียนในที่นี่จะเน้นที่ผู้บริหารโรงเรียน คือ ปัจจัยสำคัญที่จะนำแนวความคิด การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไปสู่ความสำเร็จได้ บทบาทของโรงเรียนประกอบด้วย

1. การจัดทำแผนโครงการเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน โดยการกำหนดนโยบายของโรงเรียน การกำหนดความต้องการจำเป็นด้านต่าง ๆ การจัดทำแผนโครงการ
2. การพัฒนาบุคลากร โดยการปรับกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการ
3. การเตรียมสิ่งสนับสนุน ได้แก่ การเตรียมแหล่งค้นคว้าสำหรับผู้เรียนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์
4. การบริหารและการบริการหลักสูตรเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการศึกษาค้นคว้าใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การจัดบริการแนะแนวอย่างมีประสิทธิภาพ
5. การประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ
6. การดำเนินการจัดการเรียนการสอนโรงเรียน ควรดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียน สนับสนุนให้ครูผู้สอนทำงานเป็นกลุ่มหรือคณะ
7. การจัดระบบนิเทศภายในกำกับติดตาม
8. การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งสามารถพิจารณาจากผลการดำเนินการที่กำหนดเป้าหมายทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ
9. การนำผลการประเมินเป็นข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกองค์ประกอบจะต้องมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียนจะต้องร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสำเร็จมากที่สุดคือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. การวัดผลและประเมินผล

ธีรารัง บัวศรี (2531 : 227) ได้กล่าวว่า การวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการที่แตกต่างกัน ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การวัดผลเป็นกระบวนการได้มาซึ่งตัวเลข โดยอาศัยเครื่องมือหรือวิธีการต่างๆ เช่น การสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ และการใช้แบบทดสอบ ส่วนการประเมินผลเป็นกระบวนการที่นำเอาผลของการวัดมาพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2543 : 15) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดผลเป็นการกำหนดค่าหรือตัวเลขให้กับสิ่งใด ๆ เพื่อแทนปริมาณ หรือคุณภาพ คุณสมบัติที่ต้องการวัด ส่วนการประเมินผล เป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะดีหรือไม่ดี น่าพอใจหรือไม่เพียงใด ดังนั้นการวัดและการประเมินผลจึงมีความหมายที่แตกต่างกัน แต่ทั้ง 2 กิจกรรมจะต้องควบคู่กันและพึ่งพากัน

กรมวิชาการ (2544 : 24) สรุปไว้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 114 – 116) กำหนดระเบียบการประเมินผลการเรียนไว้ดังนี้

1. การประเมินผลก่อนเรียน เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐาน และความพร้อมของนักเรียนที่จะเริ่มเรียนเนื้อหาใหม่
2. การประเมินผลระหว่างเรียน เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า อุปสรรคปัญหาในการเรียนของนักเรียน ให้สามารถปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
3. การประเมินสรุปผลการเรียน เป็นการประเมินตัดสินผลการเรียนปลายภาคเรียน และการประเมินผลปลายปี

การวัดผลและประเมินผล ได้กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 26 ดังนี้

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการ

ทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ได้กำหนด หลักการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ดังนี้

1. สถานศึกษาต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2. สถานศึกษาเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน

3. สถานศึกษาต้องจัดให้มีผลการเรียนรู้ทั้งระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับชาติ และการประเมินผลภายนอก

ระดับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

1. การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน เพื่อศึกษาความก้าวหน้าของผู้เรียนด้านความรู้ทักษะ กระบวนการคุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปี และช่วงชั้น

3. การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งใช้เวลา 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่า จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ถือว่า จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้เรียนผ่านการศึกษาระดับช่วงชั้นตามเกณฑ์ ดังนี้

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1, 2 และ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 (จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา)

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

กลไกที่นำไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ กล่าวคือ

มาตรา 24(5) ระบุให้ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถใช้การวิจัยเพื่อศึกษาเรื่องที่สนใจและต้องการหาความรู้ใหม่หรือต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การวิจัยจึงสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยฝึกกระบวนการคิด การจัดการ หาเหตุผลในการตอบปัญหา และรู้จักประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

มาตรา 30 ระบุให้ผู้สอนทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ผู้สอนนอกจากจัดกระบวนการเรียนการสอนแล้ว ยังใช้การวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการรู้คำตอบ พัฒนาสิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือแก้ปัญหา และศึกษาและพัฒนาในสิ่งที่ปัญหาหรือต้องการพัฒนาควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง โดยบูรณาการกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยให้เป็นกระบวนการเดียวกัน สามารถมองเห็นปัญหา ระบุหรือรู้ปัญหาได้ รู้จักการวางแผนการวิจัย เก็บข้อมูลและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีหลักฐานได้มาซึ่งข้อค้นพบ มีเหตุผลอธิบายถึงข้อค้นพบ

มาตรา 48 ระบุให้สถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหาร การศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารจึงต้องวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับองค์กร / สถานศึกษา เพื่อใช้ผลการวิจัยนี้มาประกอบการตัดสินใจ จัดทำนโยบายและแผนตามพันธกิจขององค์กรนั้นต่อไป การวิจัยจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการที่นำผลมาใช้ในการพัฒนา ในขณะที่เดียวกันผู้บริหารสามารถใช้การวิจัยเพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างภูมิปัญญาและการเรียนรู้ได้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้นำการวิจัยมาใช้เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้และการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ดังนี้

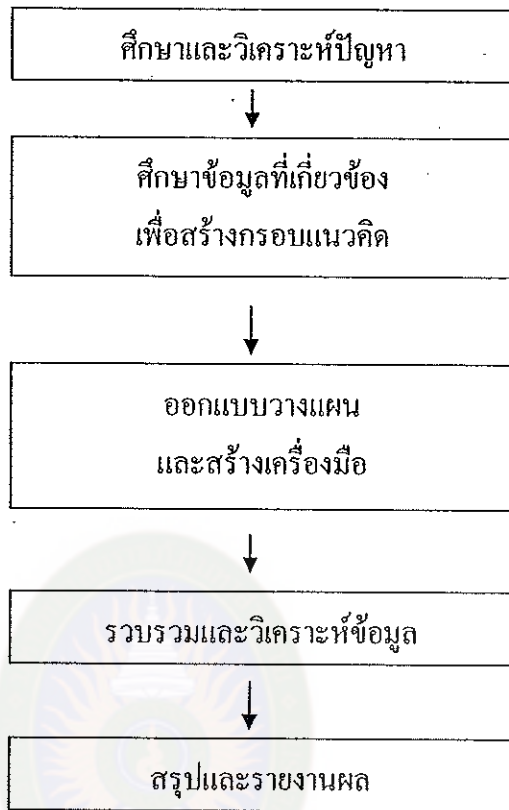
1. การใช้การวิจัยในกระบวนการเรียนรู้ มุ่งให้ผู้เรียนทำวิจัยเพื่อใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถวิจัยในเรื่องที่สนใจหรือต้องการหาความรู้หรือต้องการแก้ไขปัญหการเรียนรู้ได้ ซึ่งกระบวนการวิจัยจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิด ฝึกการวางแผน ฝึกการดำเนินงานและฝึกหาเหตุผลในการตอบปัญหา โดยผสมผสานองค์ความรู้แบบบูรณาการเพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง
2. การวิจัยพัฒนาการเรียนรู้ มุ่งให้ผู้สอนสามารถทำวิจัยเพื่อพัฒนา

การเรียนรู้ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ วางแผนแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ให้ผู้สอนสามารถทำวิจัยและพัฒนาวัตกรรมการศึกษาที่นำไปสู่คุณภาพการเรียนรู้ ด้วยการศึกษาระบบวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ ออกแบบและพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้ทดลองใช้ในวัตกรรมการเรียนรู้ เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ผลการใช้ในวัตกรรมการเรียนนั้น ๆ และให้ผู้สอนสามารถนำกระบวนการวิจัยมาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ด้วยการใช้นวัตกรรมวิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา สร้างแนวทางเลือกในการแก้ไขปัญหาดำเนินการตามแนวทางที่เลือก และสรุปผลการแก้ไขปัญหา อันเป็นการฝึกทักษะ ฝึกกระบวนการคิด ฝึกการจัดการจากการเผชิญสภาพการณ์จริง และปรับประยุกต์มวลประสบการณ์มาใช้แก้ไขปัญหา

3. การวิจัยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา มุ่งให้ผู้บริหารทำการวิจัยและนำผลการวิจัยมาประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งจัดทำนโยบายและวางแผนบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่นำไปสู่คุณภาพการจัดการศึกษา และเป็นแหล่งสร้างสร้างประสบการณ์เรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ

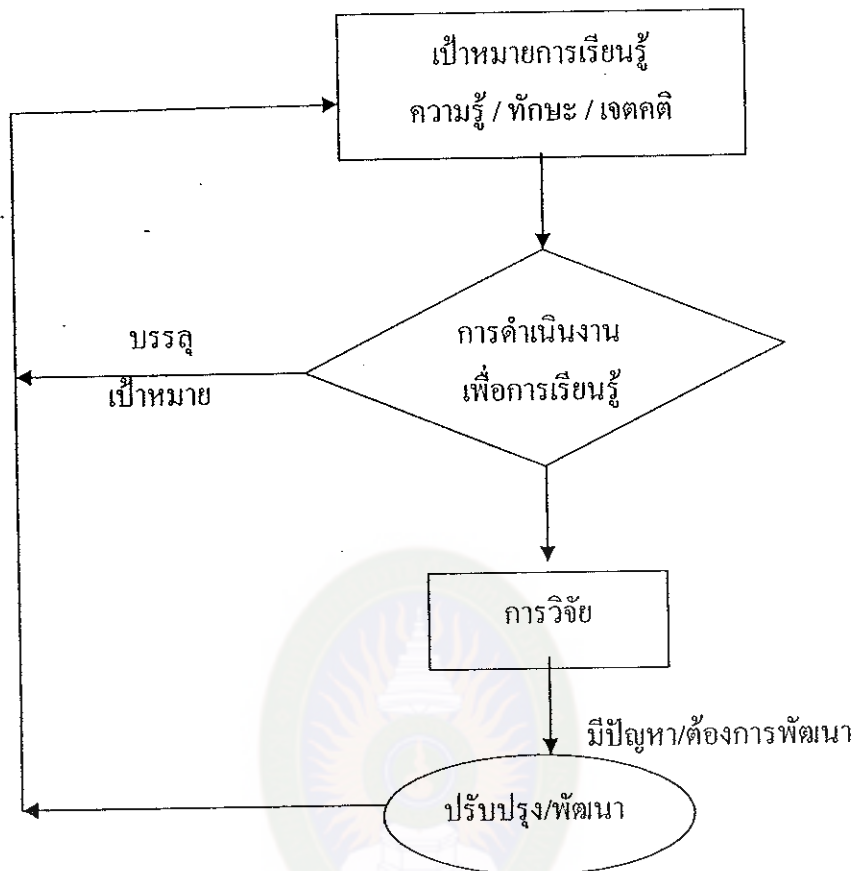
การวิจัยเป็นกระบวนการค้นหาความรู้และแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เชื่อถือได้ สามารถนำผลการค้นพบมาแก้ไขการเรียนรู้หรือตัดสินใจพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเนื่องจากการวิจัยเป็นกระบวนการเชิงระบบ ที่ใช้การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งโดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากขั้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาจนถึงขั้นการสรุปและรายงานผล ดังแผนภูมิที่ 2

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภูมิที่ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัยโดยทั่วไป

สำหรับการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย ส่วนใหญ่จะใช้ขั้นตอนการวิจัยเช่นเดียวกับกระบวนการวิจัยโดยทั่วไปที่กล่าวมา แต่ต้องมีการปรับประยุกต์ให้มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาการเรียนรู้หรือการพัฒนาการเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังนั้น ในขั้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา จึงต้องเน้นไปที่ผลการพัฒนาผู้เรียน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านทักษะ (Psychomotor Domain) และด้านเจตคติ (Affective Domain) และก่อนที่ผู้สอนจะใช้การวิจัยในกระบวนการเรียนรู้ หรือทำการวิจัยแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และก่อนที่ผู้บริหารจะทำการวิจัยแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา จำเป็นต้องทำความเข้าใจองค์ ประกอบของการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยการวิจัยซึ่งมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องกัน ไปดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านกระบวนการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผลการเรียนเป็นเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ ด้วยการใช้องการวิจัยในกระบวนการเรียนรู้ การวิจัยพัฒนาการเรียนรู้ และการวิจัยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา มีแนวคิดในแต่ละประเด็นดังนี้

การใช้การวิจัยในกระบวนการเรียนรู้

"มนุษย์จะมีชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐ ก็จะต้องฝึก ต้องเรียนรู้.... การเรียนรู้ การฝึกฝนพัฒนานี้เป็นความพิเศษของมนุษย์ มนุษย์ที่ฝึกฝนคนหรือมีการเรียนรู้จึงเปลี่ยนแปลงไป และทำให้โลกเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย..." (พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตโต), 2541:32)

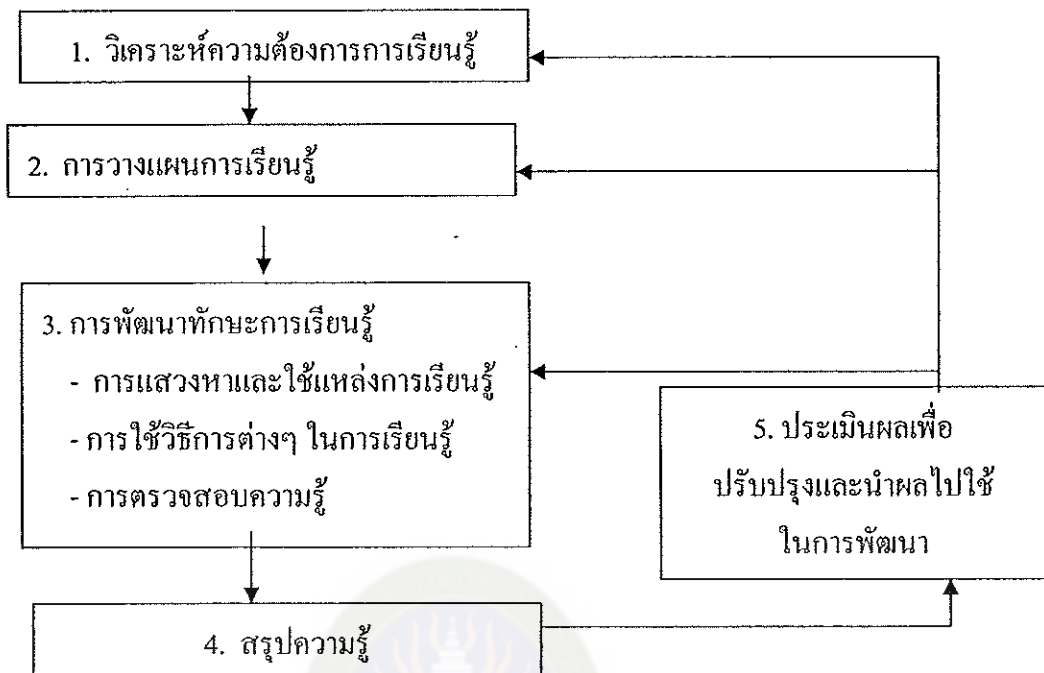
จากคำกล่าวของท่านพระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตโต) ข้างต้นเป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ด้วยตนเองตามความสนใจ ความถนัด และความต้องการของตนเอง จากสื่อและอุปกรณ์ที่มีอยู่ตามแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในครอบครัว ในสถานศึกษา

และในชุมชนที่ผู้เรียนพบในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ผู้เรียนอาจทำการศึกษาตามลำพังหรือเป็นกลุ่มก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้มีหลายทฤษฎีที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้แก่

1. แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation learning) เน้นการสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิมของผู้เรียนและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน
2. แนวคิดการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสนา มี 3 ระดับ เน้นการรู้จำจากการบอกหรือการสอน การรู้จักการคิดหาเหตุผล และการรู้แจ้งจากการสร้างความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งด้วยการค้นพบด้วยตนเอง
3. แนวคิดการสร้างความรู้ (Constructivism) เน้นการสร้างความรู้ด้วยตนเอง จากวิธีการต่างๆ กัน โดยอาศัยประสบการณ์เดิม จากโครงสร้างทางปัญญาและแรงจูงใจภายในเหล่านี้

จากแนวความคิดต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการยอมรับความคิดของผู้เรียนเอง และการที่ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ต้องมีประสิทธิภาพ ควรเกิดจากการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเข้ามาเสริมในการเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิด การจัดการหาเหตุผลในการตอบปัญหา การผสมผสานความรู้แบบสหวิทยาการ และการเรียนรู้ในปัญหาที่ตนสนใจ ด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีอิสระในการลองใช้แนวคิดและวิธีการต่างๆ ในการเรียนรู้การทดสอบความรู้ที่ได้รับและการสรุปความรู้ (รวมการนำประสบการณ์เดิมของตนมาช่วยในการเรียนรู้) เพื่อช่วยเพิ่มพูนการเรียนรู้ในตนเองด้านความรู้ เจตคติ และทักษะอันเป็นเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีพัฒนาการทางปัญญา ทางอารมณ์ สังคม และทางร่างกาย และช่วยทำให้เกิดการพัฒนาต่างๆ ในโลก การนำกระบวนการวิจัยมาเสริมในการเรียนรู้ได้ดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 แสดงการใช้การวิจัยในกระบวนการเรียนรู้

จากแผนภูมิที่ 4 เป้าหมายของการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะในการเรียนรู้ซึ่งได้จากการใช้วิจัยในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นระบบ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนต้องทราบความต้องการการเรียนรู้ของตนเอง มีการลำดับความสำคัญก่อนหลังตามความจำเป็นและความสำคัญให้ได้เป็นอันดับแรก และกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ได้

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนต้องรู้จักการวางแผนการเรียนรู้ตามที่ได้วางแผนไว้ มีเป้าหมายเรื่องใด มีเวลามากน้อยเพียงใด มีแหล่งเรียนรู้ที่ไหนบ้าง มีวิธีเรียนใดบ้าง ต้องใช้สื่อใดบ้าง และเมื่อมีปัญหาจะสามารถปรึกษาใคร เมื่อได้รับความรู้จะใช้ความรู้นั้นได้อย่างไร ตลอดจนวางแผนไปถึงการนำความรู้ไปปรับปรุงและพัฒนาอย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนการปฏิบัติในการแสวงหาความรู้ตามที่วางแผนไว้ ซึ่งอาจใช้วิธีต่าง ๆ ในการเรียนรู้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกข้อความ การสรุปความ ฯลฯ จากการใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์วิทยากร สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคลและสื่อเทคโนโลยี เป็นต้น เมื่อได้รับความรู้แล้ว ควรมีการตรวจสอบความรู้ที่ได้เพื่อยืนยันความถูกต้อง และตัดสินใจเลือกความรู้ไปใช้ให้สอดคล้อง

กับเป้าหมายของการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 4 การสรุปความรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนสรุปความรู้ และนำเสนอความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น รูปภาพ แผนภาพ ฯลฯ และอาจใช้เครื่องมือช่วยในการนำเสนอ

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลเพื่อปรับปรุงและนำไปใช้ในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนประเมินกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ในระหว่างการเรียนรู้ทุกขั้นตอนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงรวมถึงการนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนางานต่อไป

การวิจัยพัฒนาการเรียนรู้

ในการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ หัวใจของการปฏิรูปในครั้งนี้ คือการปฏิรูปผู้สอน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการนำความสำเร็จมาสู่การปฏิรูปการศึกษา ความสำคัญของผู้สอนมีมากมาย เป็นผู้รับภาระหนักในการอบรมบ่มนิสัยพลเมืองของชาติ ดังพระบรมราโชวาทที่ปรากฏในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ใจความว่า "...งานผู้สอนนั้น เป็นงานพิเศษที่จะหวังผลตอบแทนเหมือนงานอื่น ๆ ได้โดยยาก ผลตอบแทนที่สำคัญย่อมเป็นผลทางใจ ได้แก่ ความปีติชุ่มชื่นใจที่ได้ฝึกสอนคนให้ได้ดี มีความเจริญประการหนึ่ง...

โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สอนที่เรียกกันว่าเป็นผู้สอนเด็ก ๆ การสอนของผู้สอนมีความสำคัญยิ่งกว่าในกลุ่มผู้สอนที่อยู่ในชั้นมหาวิทยาลัยด้วยซ้ำ...เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีของชาติสืบไป ท่านทั้งหลายซึ่งจะออกไปทำหน้าที่ผู้สอน จะต้องยึดมั่นอยู่ในหลักศีลธรรม และพยายามถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กให้ดีที่สุดที่จะทำได้ นอกจากนี้ จงวางตนให้สมกับที่เป็นผู้สอน ให้นักเรียนมีความเคารพนับถือและเป็นທີ່เลื่อมใส ไว้วางใจของผู้ปกครองนักเรียนได้ด้วย..."

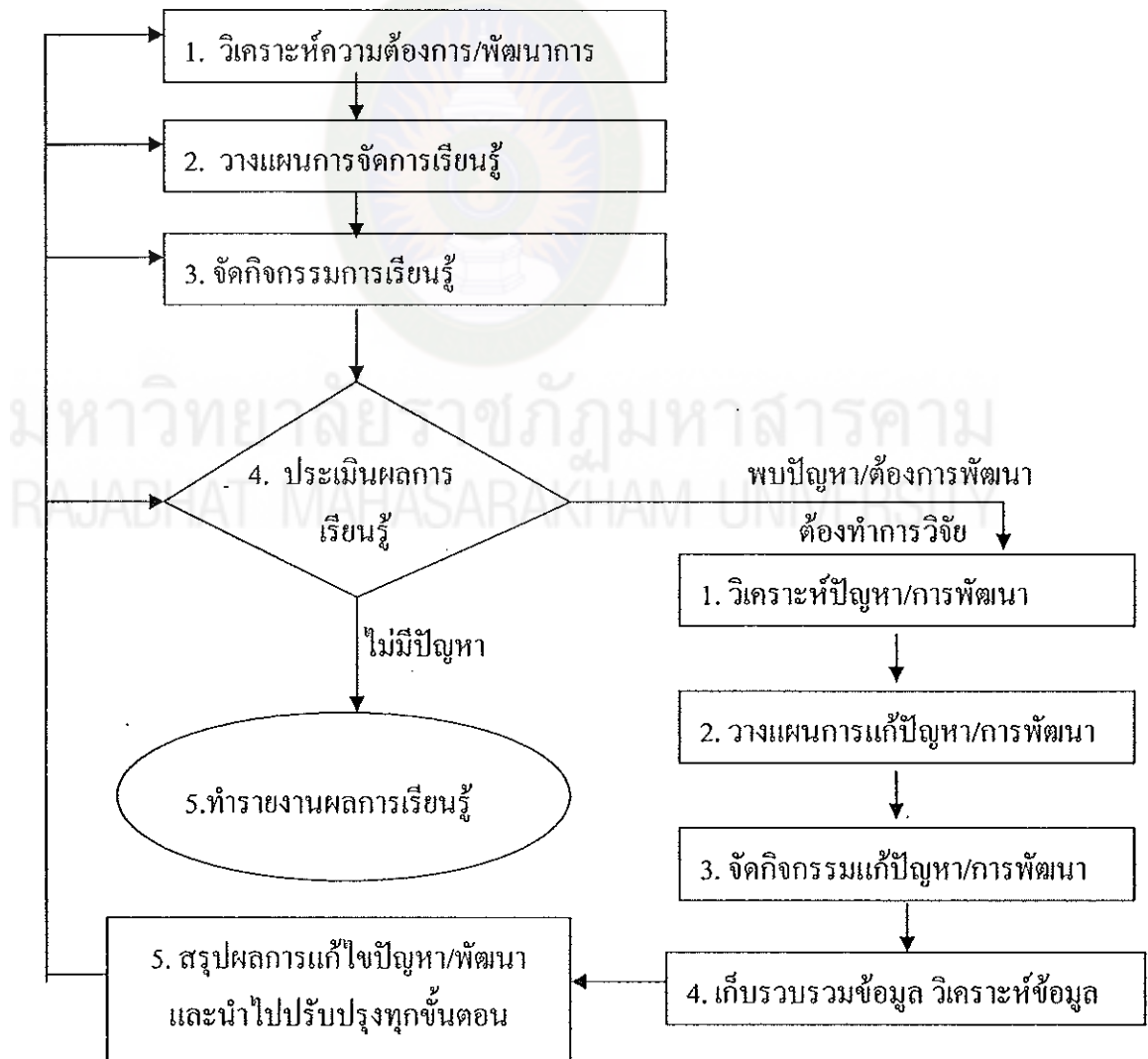
ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขได้นั้น ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงมาตรฐานการจัดการเรียนรู้อยู่เสมอว่า ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ตรงตามเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง ควรมีการแก้ไขกิจกรรม การเรียนรู้ใดให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นได้บ้าง กระบวนการที่ว่าเป็นการนำการวิจัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนนั่นเอง ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับข้อสรุปต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เน้นการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่กำหนดให้เป็นภารกิจของผู้สอน 3 ประการ ที่ต้องบูรณาการ. เข้าด้วยกัน คือ

ประการแรก จัดกระบวนการเรียนการสอน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ (มาตรา 24)

ประการที่สอง ทำวิจัยเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา 30)

ประการที่สาม นำผลการวิจัยมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน (มาตรา 30)

ดังนั้น การใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้จึงเป็นภารกิจที่สำคัญและจำเป็น ในกรณีผู้สอนพบว่า กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่กำลังดำเนินอยู่มีปัญหาหรือมีความจำเป็นต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ได้ ดังแผนภูมิที่ 5

แผนภูมิที่ 5 แสดงการใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

จากแผนภูมิที่ 5 ในวงจรหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ / พัฒนาการเรียนรู้ ว่าแผนการจัดการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประเมินผลการเรียนรู้ และทำรายงานการเรียนรู้ เป็นการนำกระบวนการวิจัยเข้ามาใช้ในการดำเนินงานของผู้สอน ในวงจรหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังกล่าวถือว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นตอนที่ 3 ผู้สอนทำการประเมินระหว่างสอนแล้ว พบปัญหาเล็กน้อย สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ในช่วงการจัดกิจกรรมขณะนั้น และเมื่อผู้สอนทำการประเมินผลการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 4 แล้วพบว่า ไม่มีปัญหา ผู้เรียนมีพัฒนาการเรียนที่ตรงกับจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรม ผู้สอนสามารถจัดทำรายงานผลการเรียนรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องเพื่อทราบ และใช้ประโยชน์ต่อไป

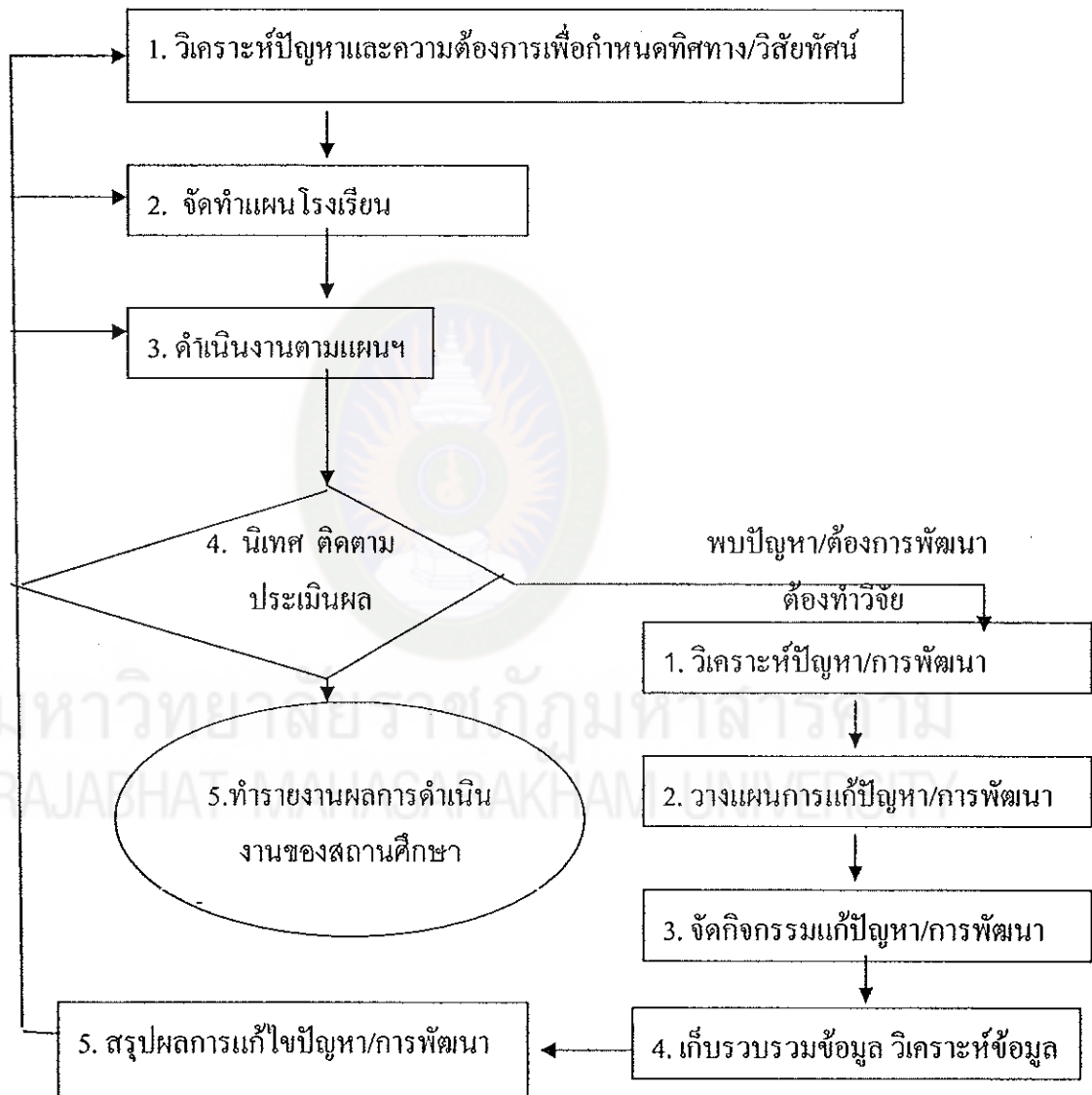
ในกรณีที่ผู้สอนทำการประเมินการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 4 แล้วพบปัญหารุนแรง หรือพบว่า มีบางสิ่งที่จำเป็นต้องพัฒนาที่ไม่อาจทำได้ในทันที ผู้สอนจำเป็นต้องทำการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น (ดูขั้นตอนการวิจัยในวงจรร้อย 5 ขั้นตอน) กล่าวคือ ทำกิจกรรมการแก้ปัญหา / พัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการแก้ปัญหา / พัฒนา เมื่อได้ผลการแก้ปัญหาแล้วผู้สอนต้องกลับไปประเมินผลการเรียนซ้ำอีกครั้งหนึ่ง จนพบว่าไม่มีปัญหาแล้ว จึงจะทำรายงานผลการเรียนรู้เสนอแก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และเมื่อผู้สอนได้ทำการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวงจรการจัดการเรียนการสอนได้แล้ว ผู้สอนจะต้องนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

การวิจัยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

การปฏิรูปสถานศึกษา เป็นหนึ่งในภารกิจหลักของการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการให้ผู้เรียนที่สำเร็จออกมามีคุณภาพตรงตามเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ สถานศึกษาขึ้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545) จึงเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุดในการจัดการการศึกษาแก่เยาวชนไทยทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางปัญญา อารมณ์ สังคม และทางร่างกาย สามารถพึ่งตนเอง ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

สถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบภายในของสถานศึกษานั้น ๆ ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร และสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ผู้ที่สำคัญที่สุดในการทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาดำเนินไปได้ด้วยดี คือ ผู้บริหาร ซึ่งจะเป็นผู้ระดมการมีส่วนร่วมของคนทุกฝ่ายตั้งแต่ชุมชน ผู้สอน และผู้เรียนมาร่วมกันวิเคราะห์

ปัญหาและความต้องการเพื่อกำหนดทิศทางหรือวิสัยทัศน์ จัดทำแผนปฏิบัติการ โรงเรียนของโรงเรียน การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ การนิเทศติดตามผล และการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานของสถานศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ กระบวนการดังกล่าวถือว่าผู้บริหารนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการบริหารจัดการของสถานศึกษาในความรับผิดชอบ ดังแผนภูมิที่ 6

แผนภูมิที่ 6 แสดงการวิจัยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

จากแผนภูมิที่ 6 ผู้บริหารได้ใช้กระบวนการวิจัยมาใช้ในการดำเนินการบริหารโรงเรียนตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการเพื่อกำหนดทิศทาง / วิสัยทัศน์

การจัดทำแผนโรงเรียน การดูแลปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน การนิเทศ/ติดตาม/ ประเมินผลการดำเนินงานและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานของสถานศึกษา กรณีประเมินผล การดำเนินงานแล้วพบปัญหารุนแรง หรือพบสิ่งสมควรได้รับการพัฒนา ผู้บริหารต้องทำ การวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในขั้นตอนที่ 4 ของการดำเนินงาน โดยมีขั้นตอนวิจัย 5 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ปัญหา/พัฒนา วางแผนการแก้ปัญหา/พัฒนา จัดกิจกรรมแก้ปัญหา/พัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการแก้ปัญหา/พัฒนา นำผลการวิจัยไปใช้ แล้วทำการประเมินผลในขั้นตอนที่ 4 ของการดำเนินงานบริหารอีกครั้งจนพบว่าไม่มีปัญหา จึงจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแก่ผู้เกี่ยวข้องหรือเป็นข้อมูลในการพัฒนางานต่อไป

สรุปได้ว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้สอนนำ กระบวนการวิจัยมาผสมผสานหรือ บูรณาการใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของ ผู้เรียนและเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีขั้นตอนการปฏิบัติเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนแก้ปัญหาหรือพัฒนา การแก้ปัญหาหรือพัฒนา การเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปผลการแก้ปัญหาหรือพัฒนา การรายงานผลการเรียนรู้และการนำผลการวิจัยไป ประยุกต์ใช้

5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดการพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาไว้ในหมวด 6 มาตรา 63 - 69 ดังนี้

มาตรา 63 รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่ จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปแบบอื่น เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น

มาตรา 64 รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำราหนังสือทางราชการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดย เร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจ แก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขัน โดยเสรีอย่างเป็น ธรรม